

op projectniveau naar de milieugevolgen van die verordeningen te kijken: die staan dan immers niet meer ter discussie.¹⁶ Zoals gesteld op p. 17 van Bijlage 3 bij uw brief gaat de Commissie m.e.r. ervan uit dat elke gemeente een verordening met een ruimtelijk deel moet hebben en dat beroep ingesteld kan worden tegen de verordening. Vanuit de noodzaak om draagvlak voor ruimtelijke ontwikkelingen te creëren, acht de Commissie dit noodzakelijk.

Indien het vereiste van een planperiode van 10 jaar zal vervallen, moet er voor worden gewaakt dat dit de onderzoekslast niet aanzienlijk vergroot. Er zal onduidelijkheid ontstaan over de omvang van de te verrichten onderzoeken. Thans geeft de planhorizon sturing aan de hoeveelheid informatie in het kader van m.e.r. De Commissie m.e.r. pleit daarom dat een verordening vanwege de ruimtelijke regels daarin een duidelijke horizon zal kennen.

Projectbesluit

De Omgevingswet voorziet in brede inzet van het projectbesluit. Projectbesluiten moeten eigen afwegingsruimte aan het bevoegd gezag bieden en maken direct individuele activiteiten mogelijk zonder vergunningstrajecten. Projectbesluiten zijn daarmee complexe en ingrijpende projecten. Gegeven het complexe en ingrijpende karakter van het projectbesluit pleit de Commissie voor zorgvuldige besluitvorming inclusief onafhankelijke kwaliteitsborging, niet alleen bij het plan-m.e.r. voor de voorkeursbeslissing maar ook bij het project-m.e.r. voor het projectbesluit. Nu nog grotere en meer complexe projecten het instrument van het projectbesluit zullen gebruiken, ligt voor de hand dat ook bij projectbesluiten onafhankelijke kwaliteitsborging plaats vindt, conform de gedachte van de wet 'modernisering m.e.r.' die voorziet in onafhankelijke kwaliteitsborging bij complexe projecten.

→ Tot slot zij hierover nog het volgende opgemerkt. Zoals in de praktijk regelmatig blijkt, is bij *Design and Construct*-aanbestedingen, het verstandig om gefaseerd m.e.r. te doen. Het is de vraag hoe dit in het systeem van de nieuwe Omgevingswet past.

5. MER

In uw brief en bijlage 3 zijn een aantal specifieke punten ten aanzien van m.e.r. opgenomen.

MER beter benutten voor besluitvorming en vereenvoudigen procedures door integratie

De Commissie onderschrijft de doelstelling om te komen tot integratie van m.e.r. in het planvormingstraject, omdat daarmee m.e.r. ook meer als hulpmiddel ingezet kan worden dan uitsluitend als verantwoording achteraf. Als het voornemen tot een project tevens het voornemen is tot het opstellen van een MER kan het echter zo zijn dat het project al zo ver gevorderd is in de besluitvorming dat er geen zinvolle alternatieven meer te beschrijven zijn en er geen ruimte meer is om milieu-informatie (waaronder maatregelen en de effecten

¹⁶ Zie ook tekst uit de Guidance van de Europese Commissie over de vraag wat onder "plannen" en "programma's" moet worden verstaan. "Plannen en programma's" worden in de Plan-m.e.r.-richtlijn niet nader omschreven. Het enige waaraan ze moeten voldoen om onder de richtlijn te vallen, is dat zij zowel 'door een bevoegde instantie worden opgesteld en/of vastgesteld' als 'door wettelijke of bestuursrechtelijke bepalingen zijn voorgeschreven' (artikel 2, onder a).

daarvan) op een goede wijze te laten doorwerken en daarmee dus te benutten. Om een bijdrage te kunnen leveren aan de algemene doelstelling van een gezond en veilig leefklimaat is dat ons inziens noodzakelijk. De Commissie m.e.r. pleit daarom om in de verdere uitwerking van de wet te waarborgen dat m.e.r.geïntegreerd in de moederprocedure in een zodanig vroeg stadium wordt opgestart dat zinvol alternatievenonderzoek mogelijk is.

Alternatievenonderzoek toesnijden op het project of plan

Alternatievenonderzoek is ons inziens de kern van m.e.r. We zien in onze praktijk ook dat dit leidt tot duurzamere en soms zelfs goedkopere oplossingen voor de realisatie van projecten. De terminologie in de huidige Wet milieubeheer voldoet heel goed. Het komt er op neer dat alleen de redelijkerwijs in beschouwing te nemen alternatieven in het MER hoeven te worden beschreven en vergeleken met een voornemen. Het is vaste jurisprudentie dat het begrip 'redelijkerwijs', expliciet bedoeld om het potentieel brede scala aan alternatieven (zo TK 1980/81, 16814, nr. 3, p. 38-41) in te perken, zo mag worden uitgelegd dat uit kostenoverweging of omdat het de doelstelling van initiatiefnemer overschrijdt, mag afvallen.¹⁷ In de laatste tien tot twintig jaar zijn hierover goed werkbare lijnen ontstaan. De Commissie pleit er ten eerste voor het begrip 'redelijkerwijs in beschouwen te nemen alternatieven' bij project-m.e.r. te handhaven.

Eén soort m.e.r.-beoordeling als onderdeel van de moederprocedure

De Commissie m.e.r. kan zich vinden in de lijn om de m.e.r. beoordeling te integreren in de moederprocedure, mits de beoordeling als zodanig zichtbaar is in het moederbesluit. De m.e.r.-beoordeling mag geen zoekplaatje worden voor belanghebbenden. Ook initiatiefnemers moeten zekerheid kunnen ontleenen aan de m.e.r.-beoordeling, die derhalve expliciet moet zijn. Omdat de Commissie m.e.r. van mening is dat deze wetsaanpassing makkelijk door te voeren is en hiermede toch veel versnelling in (met name) de gemeentelijke praktijk te behalen is, stelt zij voor om dit al in het eerste spoor mee te nemen.

Onafhankelijke kwaliteitsborging

Zoals in paragraaf 2 al opgemerkt, wijst het arrest van het Europese Hof van Justitie van 20 oktober 2011 (C-474/10).¹⁸ uit dat in elk geval voor plan-m.e.r. maar met een analoge redenering ook voor project-m.e.r. het noodzakelijk is om een onafhankelijke instantie aan te wijzen die over de inhoud van een MER geraadpleegd moet worden, zowel bij de start van het m.e.r.-traject als het uiteindelijke m.e.r. In het vigerende systeem is hierin slechts ten dele voorzien door verplichte toetsing door de Commissie m.e.r. bij plan-m.e.r. en complexe projecten. In het kader van de nieuwe omgevingswet zullen de consequenties van deze hofuitspraak aandacht dienen te krijgen.

¹⁷ Zie bijvoorbeeld de recente uitspraak over het Rijksinpassingsplan Windenergie Noordoostpolder waar een aantal lijnen te dien aanzien terugkomen (ABRvS 29 februari 2012, zaaknr. 201100875/1/R2).

¹⁸ Zoals geannoteerd door Backes/Soppe in AB 2012/1.

Gezien uw voornemen om de door de Commissie voor de m.e.r. gemaakte kosten meer in rekening te gaan brengen, geeft de Commissie u in overweging om in de nieuwe wet een formele basis hiervoor op te nemen.

Stapeling van plan-m.e.r.

In de brief is de expliciete wens opgenomen om stapeling van m.e.r. te willen voorkomen. Bij onnodige stapeling is dit ook voor de Commissie evident. Echter wanneer via meerdere opeenvolgende bestuurslagen stapsgewijs meer richting gegeven wordt aan concrete ontwikkelingen, is een opeenvolging van plan-m.e.r. logisch en noodzakelijk. In iedere stap zullen dan immers voor het milieu relevante vrijheidsgraden ingevuld worden en is zorgvuldige onderbouwing daarvan gewenst. Daarbij wijst de huidige praktijk uit dat in opeenvolgende stappen zeer goed gebruik gemaakt kan worden c.q. verwezen kan worden naar eerder gegeven informatie. Bovendien ontkomt Nederland er niet aan in het licht van de uitleg van het begrip 'kaderstelling' in de Smb-richtlijn om kaderstellende plannen plan-m.e.r.-plichtig te laten zijn. De Nederlandse wetgever heeft dit eerder bij de implementatie van de SMB richtlijn ons inziens juist verwoord.

"Het gebruik van het begrip «kader», mede gezien in het licht van de doelstelling van de richtlijn, leidt tot de conclusie dat het hier niet alleen gaat om een strikte, wettelijke binding. Ook, wellicht juist, plannen die niet strikt en volledig bindende uitspraken doen voor vervolplannen, kunnen «de toon zetten» voor latere plannen of (uitvoerings)-besluiten. Het is juist die «toonsetting» in plannen, die de opstellers van de richtlijn zo belangrijk vinden en waarvan zij hebben vastgesteld dat die vooral ook moet worden voorzien van een milieubeoordeling, hetgeen nu vaak niet gebeurt in het m.e.r.-traject. Eerst dan is de richtlijn een zinvolle aanvulling op de Richtlijn m.e.r.

Voor een van de belangrijkste categorieën van plannen die onder de richtlijn vallen, de plannen op grond van de Wet op de Ruimtelijke Ordening, betekent dit in ieder geval dat de «concrete beleidsbeslissing» zeker kan worden aangeduid als «het kader», maar dat dat niet het enige kader is in de zin van de richtlijn. Met andere woorden: een planologische kernbeslissing of een streekplan kan, ondanks dat daarin geen concrete beleidsbeslissingen worden genomen, kaderstellend zijn in de zin van de richtlijn. Concreet moet hierbij worden gedacht aan uitspraken in die plannen over de locatie voor een m.e.r.-(beoordelings)plichtige activiteit; het gaat dan enerzijds om uitspraken waarbij een locatie of een tracé wordt aangewezen, en anderzijds om uitspraken waarin nog geen locatie wordt aangewezen, maar waarin meerdere, alternatieve locaties worden overwogen. Beide typen uitspraken zetten een zekere lijn uit en zijn in meer of mindere mate richtinggevend voor een ander bestuursorgaan in een volgende (plan)fase. Wil sprake zijn van het kader dan zal de aanwijzing of overweging van een locatie of tracé in een plan een zekere mate van concreetheid moeten hebben. Als de m.e.r.-plichtige activiteit bijvoorbeeld de aanleg van een glastuinbouwgebied met een oppervlakte van 100 hectare of meer betreft, dan is de aanduiding van agrarisch gebied in een ruimtelijk plan onvoldoende om van het kader te kunnen spreken. Is de aanduiding echter aanleg glastuinbouwgebied, terwijl nog onvoldoende duidelijk is hoe groot de omvang zal zijn, dan is er wel sprake van het kader; uiteraard is dat weer niet het geval als de locatie zo gering is dat het per definitie geen m.e.r.-plichtige activiteit op kan leveren."¹⁹

Dat van kaderstelling al snel sprake is blijkt ook uit het arrest van het Europese Hof van Justitie van 17 juni 2010 (C-105/09 en C110/09). Het is voldoende voor 'kaderstelling' dat

¹⁹ TK 2004-2005, 29 811, nr. 3, p. 3-4. Ook p. 18 en Stb. 2006, 388, p. 32-33.

in een actieprogramma (voor nitraat of lucht o.i.d) maatregelen zijn opgenomen waarvan de nakoming voorwaarde is voor de verlening van vergunningen voor m.e.r.-plichtige projecten.

6. (Milieu) ruimte maken voor ontwikkeling

Veel gebiedsontwikkelingen zijn niet, of niet op de meest geëigende locatie mogelijk doordat de noodzakelijke milieu- en/of natuurruimte ontbreekt. Bij verschillende milieu- en natuuraspecten wordt immers (nog) niet aan wettelijke vereisten voldaan. Dit geldt bijvoorbeeld voor de PM₁₀ en NO₂ concentraties in de lucht en de stikstofbelasting van Natura 2000 gebieden. Om meer ontwikkelruimte te creëren zijn in de afgelopen jaren/decennia uitzonderingssituaties benoemd waar aan minder strenge normen voldaan hoeft te worden, of waar de normen niet van toepassing zijn. Ook werd nogal eens de wijze van toetsing aangepast. Logisch gevolg is een bijzonder complex stelsel van wet- en regelgeving met complexe toetsingskaders zoals voor lucht en geluid.

Het investeren in milieu- en natuurkwaliteit om de ontwikkelruimte te vergroten is een meer duurzame wijze van omgang met milieu- en natuurtekorten dan het ter discussie stellen en versoepelen van toetsing aan (milieu-)normen²⁰. Gebiedsgerichte programmatische benaderingen, zoals ontwikkeld met het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL) en in ontwikkeling met de Programmatische Aanpak Stikstofdepositie (PAS), zijn daarbij behulpzaam onder de voorwaarde dat de kwaliteit van bijbehorende monitoringsprogramma's en toepassing van maatregelen 'achter de hand' voldoende geborgd worden.

Ook het bij gebiedsontwikkeling investeren in milieu- en natuurkwaliteit (veerkracht), vóórdat een beperkte aantasting door een nieuwe activiteit wordt toegestaan, kan een uitweg bieden uit de bestaande impasse. Om te kunnen investeren in veerkracht kan (vergaande) aanpassing of zelfs stopzetting van bestaande activiteiten nodig zijn. De bestaande wetgeving (Wet milieubeheer en Natuurbeschermingswet) geeft in principe mogelijkheden om inbreuk te maken op bestaande rechten door actualisering, wijziging of intrekking van vergunningen.²¹ Tot nu toe wordt daar echter weinig gebruik van gemaakt. Bestaande activiteiten beroepen zich op verworven emissierechten en verroeren zich niet omdat met een wijziging of aanpassing deze verworvenheden of vergunde rechten ter discussie komen te staan. Het bevoegd gezag bewandelt niet graag de dwingende weg.

Redenen dat van de mogelijkheid tot wijziging of intrekken niet of nauwelijks gebruik gemaakt wordt, zijn dat:

- de grondslag van de vergunningaanvraag niet mag worden verlaten, met andere woorden er mag geen andere inrichting ontstaan dan oorspronkelijk was aangevraagd. De vaste jurisprudentie over de grondslag van de aanvraag maakt het immers vrijwel

²⁰ Zie ook het advies van de adviescommissie VVBI (2012_071), Samenloop natuurbescherming, infrastructuur, gebiedsontwikkeling en agrarische sector met daarin het pleidooi om te investeren in natuurkwaliteit om ruimte voor economische ontwikkeling mogelijk te maken.

²¹ Zie artikel 8.22, 8.23 en 8.25 van de Wet milieubeheer en artikel 43, lid 2 Natuurbeschermingswet '98.

onmogelijk om bij een verleende vergunning betere beschikbare technieken voor te schrijven;²²

- een oprichtings- of revisievergunning van een bestaand bedrijf niet kan worden geweigerd als deze binnen de gecreëerde milieuruimte voor dit bedrijf blijft;
- het intrekken van een vergunning wettelijk gezien alleen mogelijk lijkt wanneer er een forse overschrijding van normen plaatsvindt²³ en er een forse schadevergoeding moet worden uitbetaald.

Voor het tweede spoor denkt de Commissie aan:

1. een actualiseerplicht van de milieu- en natuurvoorschriften in de vergunning na een bepaalde termijn. Een termijn van vier jaar ligt voor de hand omdat daarmee aangesloten wordt bij de wijziging van de IPPC-richtlijn;
2. de introductie van een nieuwe weigeringsgrond, waarmee voorkomen wordt dat de milieuruimte die ontstaat door actualisatie van een vergunning, direct door de initiatiefnemer zelf kan worden ingevuld. Deze milieuruimte moet gespaard kunnen worden voor de grootschalige gebiedsontwikkeling;
3. het in de Nb-wet opnemen dat een vergunning (gedeeltelijk) vervalt, als hier geen gebruik van wordt gemaakt;
4. het bij wet niet onmogelijk maken dat een aanvraag tussentijds gewijzigd wordt op basis van resultaten van bijvoorbeeld een m.e.r. (met andere woorden een flexibeler vergunningenproces);
5. het gat in de wet verkleinen tussen gebruikmaking van de wijzigingsbevoegdheid²⁴ en de plicht een vergunning in te trekken (art. 2.33, huidige Wabo).²⁵

7. Implementatie Elverding

De Commissie m.e.r. vindt dat de 'Elverding'-aanpak een van de leidende principes zou moeten zijn. Dit is immers kabinetsbeleid zoals ook uit het coalitie- en gedoogakkoord blijkt. Zij mist echter de vereiste brede inzet ervan. Het wordt voor zover zij kan nagaan alleen bij het genoemde projectbesluit ingezet. De Commissie is het slechts ten dele eens met de opvatting van de Raad van State dat de Elverding-aanpak primair een cultuuromslag is en geen begeleidende regelgeving behoeft. De Commissie ervaart namelijk in de praktijk dat het hanteren van de Elverding aanpak weliswaar als ambitie veelvuldig wordt neergezet maar in de feitelijke praktijk te weinig invulling krijgt. Zonder concrete borging van een aantal Elverding elementen in de wet zal de Elverding aanpak in de praktijk te weinig of te langzaam geïmplementeerd worden. Daarbij gaat het om de volgende elementen.

In de wet dient vastgelegd dat bij de start van een planproces een helder startbesluit genomen moet worden. Dit startbesluit moet in gaan op de wijze waarop invulling wordt gegeven aan een integrale gebiedsgerichte benadering en de brede verkenning van

²² Inmiddels is hiervoor een wetswijziging in procedure (kst. 33 135), waarmee de Commissie m.e.r. gedeeltelijk kan instemmen.

²³ Zie Backes en Poortinga, 2008.

²⁴ Artikel 2.31 Wabo.

²⁵ Artikel 2.33 Wabo.

mogelijke alternatieven / oplossingen. In de praktijk wordt op dit moment met het startbesluit vaak al sterk voorgesorteerd op de bestuurlijk gewenste oplossing. Dan komt een brede gebiedsgerichte probleemanalyse en verkenning van alternatieven/oplossingsrichtingen niet meer (voldoende) aan de orde.

Vroege participatie is in de Elverding aanpak één van de succesfactoren voor een snel en zorgvuldig (m.e.r.) traject. Deze vroege participatie is in de Omgevingswet niet geborgd. De Commissie pleit voor een vormvrije participatieverplichting bij strategische plannen en complexe projecten waarin op basis van Joint Fact Finding vanuit een breed gedragen probleemanalyse naar oplossingen wordt gezocht.

De adaptieve strategie die het mogelijk maakt om verstandig om te gaan met onzekerheden, te werken met bandbreedten van effecten gekoppeld aan maatregelen achter de hand inclusief voldoende budget, is niet verankerd in het voorstel. Het is onze stellige overtuiging dat wanneer de adaptieve strategie niet verankerd wordt in de wet, bevoegde gezagsinstanties en initiatiefnemers zich zullen blijven richten op onderzoek naar drie cijfers achter de komma en bestuurders besluiten (blijven) nemen op basis van schijnzekerheden. De onderzoekslast wordt daardoor onnodig verzwaard.

De voorkeursbeslissing is in de Elverding aanpak een cruciale beslissing. De beslissing sluit een gedegen onderzoek en integrale afweging van alternatieven af. Na de voorkeursbeslissing vindt uitwerking van één alternatief in een projectbesluit plaats. Gegeven het cruciale karakter van de voorkeursbeslissing en om te voorkomen dat tot aan het projectbesluit toe, de strategische afweging in discussie blijft, moet de wet voorzien in bezwaar en beroep tegen de voorkeursbeslissing.

Een essentieel onderdeel van de Elverding aanpak is de oplevertoets. Deze oplevertoets maakt het mogelijk in de planvoorbereiding met eenvoudiger onderzoek te volstaan en te kunnen werken met bandbreedte van effecten. Door de garantie dat op basis van de oplevertoets zo nodig extra maatregelen ingezet worden bij tegenvallende effecten, wordt aan belanghebbenden het noodzakelijke comfort geboden. De combinatie van de oplevertoets met maatregelen achter de hand sluit bovendien aan bij de MER-evaluatie zoals die in de huidige wetgeving is geregeld. De ervaring leert dat deze regelgeving in de praktijk weinig wordt toegepast. Toepassing van de adaptieve strategie zal ook leiden tot een doelmatiger inzet van maatregelen.

De oplevertoets is te zwak geborgd (zie ook de voorlichting van de Raad van State, pag. 35). Zoals de Commissie eerder in haar advies over gebiedsontwikkeling van september 2010 heeft aangegeven²⁶ zal de oplevertoets en de eventueel nader te treffen maatregelen afdwingbaar moeten zijn. Alleen door borging van de oplevertoets kan deze bijdragen aan verlichting van de onderzoekslast.

²⁶ Het advies over gebiedsontwikkeling geeft ook een nadere uitwerking in wetsteksten.

8. Professionalisering

Bij de invoering van de Omgevingswet wordt ingezet op verdere professionalisering van degenen die beleids- en besluitvorming faciliteren en afwegingen maken. U geeft aan dat u professionalisering onder meer zal stimuleren door de kennisfunctie van de Commissie m.e.r. verdergaand te benutten en onder de aandacht te brengen.

Vanuit haar huidige praktijk onderschrijft de Commissie de noodzaak van professionalisering. Te vaak moet zij nu al constateren dat het kennisniveau bij bevoegde gezagsinstanties te laag is en de complexiteit te groot is om een kwalitatief goed planvormingstraject (met m.e.r.) te doorlopen. Niet verwacht mag worden dat de introductie van nieuw omgevingsrecht de kennisbehoefte kleiner maakt; de kennisbehoefte zal deze eerste jaren na introductie groter zijn. Ook uit de recente review van de operationele kennisfunctie die in opdracht van het Ministerie van IenM is uitgevoerd, blijkt dat kennis als essentieel wordt gezien voor de kwaliteit van m.e.r. en kennis de zelfredzaamheid van het bevoegd gezag vergroot. De Commissie is dan ook graag bereid om invulling te (blijven) geven aan haar kennisfunctie samen met andere kennisleveranciers ten behoeve van de m.e.r.-praktijk.

Reaches

469374

0183

Aan de Minister van Infrastructuur en Milieu
Mevrouw drs. M.H. Schultz van Haegen
Postbus 20901
2500 EX Den Haag

Onderwerp : Omgevingswet: kans voor kwaliteit
Datum : 4 november 2011
Kenmerk : Adviesnr. 2001/07
Bijlage(n) : 1

Geachte Minister,

In uw beleidsbrief 'Eenvoudig beter' van 28 juni j.l. heeft u de hoofdlijnen aangekondigd van een fundamentele herziening van het omgevingsrecht. U heeft aan de Raad voor het Landelijk Gebied, de Raad voor Verkeer en Waterstaat en de VROM-raad – die gezamenlijk adviseren als raden voor de leefomgeving en infrastructuur – gevraagd een advies uit te brengen over de voorgenomen herziening. In deze brief voldoen de raden aan dit verzoek.

We hebben dit advies in vier delen opgebouwd. In deel 1 gaan wij in op onze visie op de herziening van het omgevingsrecht en op de uitgangspunten die we hanteren voor een Omgevingswet. Vervolgens geven wij in deel 2 onze algemene aanbevelingen voor de wet, aanbevelingen gericht op de vormgeving van de wet, en over de wijze waarop het besluitvormingsproces over de fysieke leefomgeving wordt vormgegeven. In deel 3 geven wij vijf suggesties die – naar onze mening – van belang zijn om in de nieuwe wet uit te werken. Deze suggesties betreffen een 'harmonica-model' voor de fasering van de besluitvorming in combinatie met beroepsmogelijkheden, een suggestie voor een 'Elverding-light'-procedure voor middelgrote projecten en verbeteringsuggesties voor kleine projecten, een suggestie voor de balans tussen algemene regels en vergunningen en tot slot een suggestie voor een andere omgang met verkregen rechten. In deel 4 doen wij een procedurele aanbeveling voor het wetgevingstraject.

Deel 1 Visie en uitgangspunten

De raden zien een Omgevingswet als een kansrijk instrument voor het verbeteren, ontwikkelen en beheren van de kwaliteit van de leefomgeving. Uw doel is het integreren van de vele wetten, AMvB's en regelingen over de bestemming, de inrichting en het beheer van het fysieke domein. Eén Omgevingswet moet leiden tot een beter samenhangend omgevingsrecht, waarmee betrokkenen efficiënt en doelgericht kunnen werken aan een duurzame leefomgeving. Dit doel onderschrijven wij van harte. De wet die een vereenvoudiging van de regelgeving realiseert, kan een deel van de complexiteit rond ruimtelijke ontwikkeling reduceren. Uw voornemen om te komen tot een geheel nieuwe Omgevingswet kan een grote kans zijn voor het ontwikkelen van de duurzame

leefomgeving die in onze complexe samenleving onder druk staat. Wij willen u aanmoedigen die kans aan te grijpen.

Wij zijn ook positief over uw initiatief om in het interdepartementale programma 'Eenvoudig beter' gelijktijdig te werken aan drie samenhangende pijlers: wetgeving, bestuurlijke processen, en kennis en kunde. De effectiviteit van een nieuwe wet zal in de praktijk sterk afhangen van de wijze waarop burgers, bedrijven, ambtenaren en bestuurders ermee om kunnen gaan.

De raden bezien de voorgenomen herziening van het omgevingsrecht vanuit vijf uitgangspunten. Op basis hiervan formuleren wij onderstaande aanbevelingen, die we vervolgens uitwerken.

Aanbeveling 1

De nieuwe Omgevingswet moet bijdragen aan het verbeteren van de kwaliteit van de fysieke leefomgeving en daartoe een zorgvuldige belangenafweging in een complex samenspel van betrokken partijen borgen. De raden adviseren daarbij de volgende vijf uitgangspunten te hanteren:

- verbeteren van de kwaliteit van de fysieke leefomgeving;
 - vereenvoudigen en versnellen;
 - ontvlechten recht en politiek;
 - ontwikkelen én beschermen;
 - faciliteren uitnodigingsplanologie.
-

Verbeteren van de kwaliteit van de fysieke leefomgeving

De raden hechten sterk aan de kwaliteit van onze fysieke leefomgeving. Die kwaliteit staat op veel plaatsen onder druk. Beslissingen die gericht zijn op kortetermijnbelangen overschaduwden waarden die cruciaal zijn voor de lange termijn. In onze ogen dient de wet gericht te worden op het verbeteren van de kwaliteit van onze leefomgeving, door ruimtelijke ontwikkeling ook als het ontwikkelen van kwaliteit te zien.¹

Vereenvoudigen en versnellen

De raden zien veel mogelijkheden voor het vereenvoudigen van de regelgeving en het versnellen van de besluitvorming voor de fysieke leefomgeving. Een betere regelgeving draagt daaraan bij. Door de - nu versnipperde - regelgeving te stroomlijnen en procedures te integreren in plaats van deze gescheiden of volgtijdelijk te doorlopen, kan de regelgeving transparanter worden en de realisatie van projecten worden versneld.

Ontvlechten recht en politiek

In de huidige praktijk komt het geregeld voor dat rechters moeten oordelen over inhoudelijke keuzes die eigenlijk zijn voorbehouden aan de politiek. Uit de praktijk komen signalen dat zowel politici als rechters hier ongelukkig mee zijn. De raden vinden dan ook dat de nieuwe Omgevingswet zodanig moet worden vormgegeven dat beide machten op een helderder manier ontvlochten zijn, maar zonder dat de rechtsbescherming van de burger te ver wordt ingeperkt.

Ontwikkelen én beschermen

Afwegingen over de leefomgeving vinden plaats in het spanningsveld tussen de behoefte aan voortvarende ontwikkeling van kwaliteiten enerzijds, en de maatschappelijke behoefte aan bescherming van kwetsbare waarden anderzijds. Er is geen objectieve maatstaf voor de balans hier tussen. In de ogen van de raden moet een nieuwe Omgevingswet niet alleen leiden tot vergroting van ontwikkelingsmogelijkheden, maar moet die ook belangrijke waarden beschermen én verbeteren (zoals ruimtelijke kwaliteit, volksgezondheid, biodiversiteit). De raden willen waarschuwen voor een disbalans tussen beide doelen: de wet zal beide moeten borgen. Er moet immers voorkomen worden dat onomkeerbare ruimtelijke ingrepen plaatsvinden die achteraf betreurd worden.

¹ Zie ook VROM-raad (2011). *Verkenning ruimtelijke kwaliteit*. Den Haag.

Faciliteren uitnodigingsplanologie

De nieuwe wet treedt straks in werking in een bestaande bestuurlijk-maatschappelijke context. In dat licht willen de raden wijzen op ontwikkelingen in de planologie, waarop de nieuwe wet ook moet inspelen. In de afgelopen twee decennia is door de opkomst van ontwikkelingsplanologie de traditionele toelatingsplanologie verrijkt. Door het afnemende investeringsvolume van de overheden en een groter zelfbewustzijn van de markt en de samenleving wordt nu een volgende stap gezet: naar uitnodigingsplanologie. Steeds vaker zal de overheid volstaan met het scheppen van de randvoorwaarden, waarna anderen worden uitgenodigd daar invulling aan te geven. De Omgevingswet dient ook deze ontwikkeling te faciliteren. Dit uitgangspunt van de raden sluit aan bij onze eerdere oproep in het briefadvies over de toekomst van het ruimtelijk beleid van 8 juni 2011 voor een grotere ontvankelijkheid voor initiatieven vanuit de maatschappij.

In toenemende mate zullen en willen marktpartijen initiatieven nemen voor ontwikkelingen waarop voorheen de (rijks)overheid het primaat had. Een goed voorbeeld hiervan is het consortium dat de A58 wil ontwikkelen (zie box 1). Programmasturing² en het werken met gebiedsconcessies zijn voorbeelden van manieren van werken waarbij marktpartijen en maatschappelijke organisaties worden uitgedaagd om te komen met creatieve en innovatieve oplossingen, die draagvlak hebben in de samenleving. De raden nodigen u dan ook van harte uit de mechaniek van 'uitnodigingsplanologie' onderdeel te maken van de Omgevingswet.

Box 1: Consortium A58

Het bedrijfsleven in Brabant en Zeeland heeft een plan gepresenteerd voor de overname van beheer, onderhoud, uitbreiding en exploitatie van de A58 tussen Vlissingen en Eindhoven. Een van de ideeën is dat Philips de snelweg wil gaan gebruiken voor een straatverlichtingsconcept waarmee files in de winter verder teruggedrongen moeten kunnen worden. Philips werkt hiervoor samen met TNO. Het plan is aangeboden aan minister Schultz van Haegen van Infrastructuur en Milieu. Volgens de werkgevers is het plan nodig omdat de overheid op dit moment geen geld heeft om de 'levensader voor de economie van Brabant' te verbeteren (MIRT-projectenboek). Ze denken tien jaar tijdswinst te boeken met het wegnemen van bepaalde knelpunten op de snelweg. Het wegbeheer komt in handen van een consortium met de private partijen als meerderheidsaandeelhouder met 51 procent. De overige aandelen zijn van de overheid. De deelnemers willen zich laten betalen op basis van een prestatiesysteem met een hogere bonus als er weinig files zijn en uit de exploitatie van reclameborden, verzorgingsplaatsen en servicestations.

Deel 2 Algemene aanbevelingen

De raden geven in dit deel algemene aanbevelingen voor de nieuwe Omgevingswet. Het zijn aanbevelingen over de vormgeving van de wet en over de wijze waarop het besluitvormingsproces over de fysieke leefomgeving wordt vormgegeven, met aandacht voor de verhouding politiek en recht.

Aanbeveling 2

De raden adviseren het Rijk te kiezen voor:

- een toekomstbestendige wet;
- een aanbouwwet die alle regelgeving op het gebied van de fysieke leefomgeving integreert;
- aansluiting op het Europese begrippenkader;
- Europa als basis voor regionale invulling;
- voortbouwen op het systeem van de Wro;
- het politieke primaat bij inhoudelijke normstellingen.

Een toekomstbestendige wet

De raden hopen dat er met de Omgevingswet voor een lange periode rust zal komen in de wetgeving. Wetten hebben immers vaak een levensduur van enkele decennia. Daarom is het belang-

² Bij programmasturing wordt geprobeerd om een complex aan projecten (versneld) tot uitvoering te brengen om een doel, of een cluster van samenhangende doelen, te bereiken. Er is veel aandacht voor de individuele projecten, maar de projecten zijn uiteindelijk dienend aan de centrale doelen. Indien een project onvoldoende blijkt bij te dragen aan het doel, kan besloten worden om een ander project prioriteit te geven.

rijk goed na te denken over het systeem, of de filosofie, waarop de nieuwe wet wordt gebaseerd. Dat systeem dient toekomstbestendig te zijn, en adaptief als zich nieuwe ontwikkelingen voordoen.

Een aanbouwwet die straks alle relevante regelgeving op het gebied van de fysieke leefomgeving integreert

De raden zijn voorstander van een Omgevingswet waarin vanwege de samenhang (op termijn) alle relevante regelgeving voor het fysieke domein wordt ondergebracht. De wet moet daarvoor een kapstok bieden. Het is aan te bevelen te kiezen voor een aanbouwwet, waarbij in verschillende stappen (tranches) tot een nieuwe Omgevingswet wordt gekomen. Iets dergelijks is destijds ook met de Wet milieubeheer en de Algemene wet bestuursrecht gedaan.

Bij het opstellen van de wet dient het integreren van regelgeving voor de fysieke leefomgeving voorop te staan. De huidige departementale indeling is daarbij niet van belang. Betrokken ministers van andere departementen kunnen als mede-ondertekenaar van de Omgevingswet optreden. Daarom pleiten de raden er ook voor om de ruimtelijke aspecten van natuur niet eerst in de nieuwe Wet natuur, maar direct in de Omgevingswet op te nemen. Als de intentie is om de burger en het bedrijfsleven helderheid te bieden door integratie van alle ruimtelijk relevante regelgeving, dan dienen uitzonderingen zoveel mogelijk te worden vermeden.

Sluit aan op het Europese begrippenkader

In de beleidsbrief geeft u aan te kiezen voor een "betere aansluiting bij Europese wet- en regelgeving". Dit vergemakkelijkt volgens u het "werken aan Europese doelen, voorkomt ongewenste nationale koppen en draagt daarmee bij aan het transparanter maken van het stelsel".³ De raden denken dat deze aansluiting mede tot stand kan komen door het hanteren van het relevante Europese begrippenkader. Daardoor wordt de nieuwe Omgevingswet beter geschikt voor de toekomstige implementatie van Europese richtlijnen. Denk aan begrippen als: installatie, plan, project, vergunning en significantie.⁴

Neem Europa als basis voor regionale invulling

Het gebruiken van dezelfde begrippen en het daaraan toekennen van dezelfde betekenis als Europa daar gewoonlijk aan geeft, kan de nieuwe Omgevingswet tot een kader maken waarin nationale of regionale koppen beter zichtbaar worden. Uit het politieke debat zou kunnen worden afgeleid dat dergelijke koppen per definitie ongewenst zijn. De raden willen daar nadrukkelijk kanttekeningen bij plaatsen. In de mondiale concurrentie tussen regio's bijvoorbeeld, kan een hogere kwaliteit van de leefomgeving een vestigingsfactor van doorslaggevende betekenis zijn. Een regio die zich wil profileren als een gebied met een uitzonderlijk gezonde leefomgeving wil bijvoorbeeld hogere eisen aan luchtkwaliteit kunnen stellen. Mede daarom zijn de raden geen voorstander van het begrenzen van de mogelijkheden voor decentrale overheden om een eigen invulling te geven aan de regelgeving voor hun grondgebied. Dit past ook bij de wens van de minister om een decentraal systeem te hanteren. Daarnaast willen de raden wijzen op de positieve effecten van Europese regelgeving. Niet alleen is er in steeds grotere mate sprake van een 'level playing field', goed voor de Nederlandse concurrentiepositie, maar ook de kwaliteit van de Europese leefomgeving verbetert erdoor. Nederland heeft, als onderdeel van Europa, profijt van de hogere kwaliteit van de Europese leefomgeving. Te denken valt aan de Europese inzet voor het verbeteren van de kwaliteit van het Rijnwater.

Bouw voort op het systeem van de Wro

Mede met het oog op de behoefte aan een consistente overheid adviseren de raden om het systeem van de Omgevingswet aan te laten sluiten op de nieuwe Wro.⁵ Over deze nieuwe wet is grondig nagedacht en de betrokken partijen doen er inmiddels ervaringen mee op. Ook in het

³ Tweede Kamer (2011) *Beleidsbrief Eenvoudig Beter. Brief van de minister van Infrastructuur en Milieu aan de Tweede Kamer van 28 juni 2011*. Vergaderjaar 2010-2011, 31 953, nr. 40, p. 3.

⁴ De raden vragen daarbij speciale aandacht voor ruimtelijke ordeningsbegrippen, omdat Europa (nog) geen richtlijnen voor ruimtelijke ordening kent.

⁵ De nieuwe Wro introduceert de scheiding tussen normstelling en visievorming en de variabele bevoegdheidsverdeling die het mogelijk maakt dat iedere overheidslaag onder omstandigheden het initiatief voor een bepaald project aan zich kan trekken.

vakdebat wordt de optie voor dit systeem bepleit. De introductie van de Wro maakte sommige andere wetgeving al overbodig (zoals ook gesteld door de RLI, 2010)⁶, denk aan de Tracéwet.

Laat inhoudelijke normstellingen primair over aan het politieke en het beleidsdomein

De raden pleiten voor terughoudendheid ten aanzien van het stellen van inhoudelijke normen. In onze ogen horen inhoudelijke normstellingen bovendien primair thuis in het politieke domein en in het beleidsdomein. De vraag is dan ook of de Omgevingswet inhoudelijke beginselen moet borgen, zoals het voorzorgsprincipe of het 'de vervuiler betaalt'-principe. De moeilijkheid bij inhoudelijke normstellingen in de wet is dat als zij met een algemene strekking worden opgenomen in de wet, gaan fungeren als algemene rechtsnormen. Daardoor moeten rechters in veel gevallen aan deze algemene beginselen gaan toetsen. Dit leidt in de praktijk tot een zware belasting van het proces en het leidt bovendien tot een geringere voorspelbaarheid van rechterlijke uitspraken.

Een overkoepelend afwegingskader in de nieuwe Omgevingswet (zoals een duurzame leefomgeving) zou een fundamentele rechtsnorm aan het stelsel toevoegen en daarmee ook een open, vaag en daardoor moeilijk toepasbaar toetsingscriterium voor rechters. Dit nadelige effect moet worden afgewogen tegen de meerwaarde die zo'n overkoepelende rechtsnorm zou hebben. Bij zo'n norm kunnen de nadelen van abstractheid en toepasbaarheid voor een deel beperkt worden door een algemeen principe te vertalen naar verschillende 'ladderprincipes' (in AMvB's of verordeningen), zoals een ladder voor duurzame verstedelijking, een mobiliteitsladder, een afvalladder.

Overwogen zou kunnen worden de algemene beoordelingskaders van de huidige (sectorale) wetten – zoals het belang van een goede ruimtelijke ordening, het milieubelang, het belang van een goede kwaliteit van het oppervlaktewater – te integreren tot bijvoorbeeld het belang van een duurzame leefomgeving, of het adagium 'stand still – step forward'.⁷

De raden pleiten dus voor terughoudendheid bij het opnemen van inhoudelijke normen in de formele wet. In de Omgevingswet dient hooguit het kader voor normstelling te worden opgenomen. Concrete normstelling kunnen in AMvB's, verordeningen of beleidsregels worden ondergebracht (wet in materiële zin). Deze zijn immers makkelijker aan te passen als nieuwe inzichten of verschuivende politieke prioriteiten hierom vragen.

Het proces: voortbouwen op gedachtegoed van de commissie-Elverding

Het gedachtegoed van de commissie Elverding is ontwikkeld met het oog op versnelling van infrastructuurbeslissingen. Het houdt getrechterde besluitvorming in met ondermeer aandacht voor het verkennen van alternatieven, passende effectbepaling (van grof naar fijn), en participatie voorafgaand aan het nemen van een voorkeursbesluit (zie box 2). Het idee is dat een forse investering in het voortraject zich terugverdient door een vergroot draagvlak en door minder bezwaren- en beroepsprocedures bij latere besluiten.⁸

Aanbeveling 3

De raden zijn positief over het voornemen van de minister om het toepassingsgebied van de Elverding-aanpak te verbreden naar het fysieke domein:

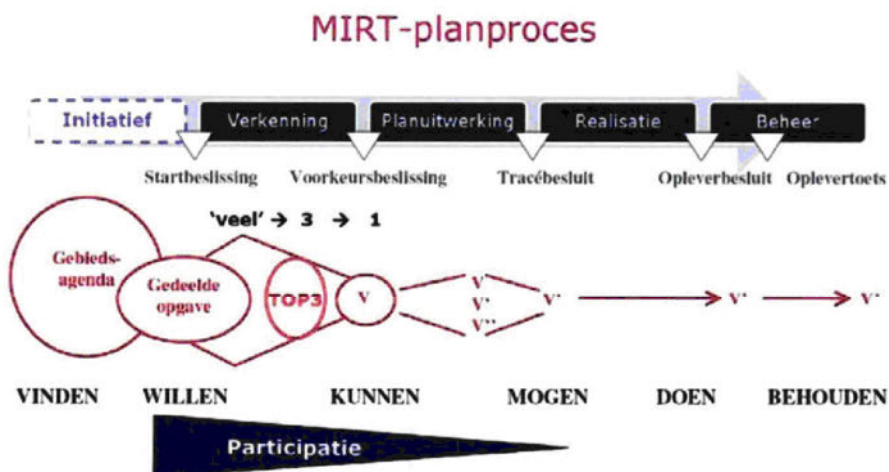
- bij gebiedsontwikkeling en locatieontwikkeling;
- met minimale vormvereisten voor participatie in het voortraject;
- waarbij afwegingsruimte wordt geboden bij het trechteren naar een voorkeursbesluit en bij een programmatische aanpak;
- waarbij de cyclus wordt gesloten: met een groter belang van monitoring, toezicht en handhaving.

⁶ Raad voor het Landelijk Gebied, Raad voor Verkeer en Waterstaat & VROM-raad (2010). *Maak ruimte voor vernieuwing*. Den Haag: RLI.

⁷ Dit adagium is bepleit tijdens een ambtelijke IPO-conferentie over de Omgevingswet, d.d. 11 oktober 2011. Het houdt in dat nieuwe ontwikkelingen per saldo de kwaliteiten van een gebied niet mogen nivelleren (stand still) en dat ontwikkelingen bij voorkeur moeten bijdragen aan verbetering van de leefomgeving (step forward), zie Royal Haskoning (2011). *Verslag IPO-Werkconferentie Vernieuwing omgevingsrecht 11 oktober 2011 te Utrecht*. Nijmegen.

⁸ Of dat straks werkelijk zo is, moet overigens nog blijken: de systematiek heeft nog niet de kans gekregen zich breed te bewijzen.

Box 2: De Elverding-aanpak⁹

De raden zijn positief over het voornemen het gedachtegoed van de commissie-Elverding in het omgevingsrecht te verbreden naar een algemene toepassing voor grote ruimtelijke projecten en complexe gebiedsontwikkelingsprocessen.¹⁰

Participatie in het voortraject

Al eerder signaleerden de raden de omslag van 'government' naar 'multi-level governance' en 'multi-sector governance'.¹¹ In de Nederlandse complexe samenleving is besluitvorming steeds minder exclusief voorbehouden aan de traditionele overheidskolom (Rijk, provincie en gemeente). Door de opkomst van Europese regelgeving is het Rijk vaak 'het nieuwe middenbestuur' geworden, en bovendien beïnvloeden ook maatschappelijke organisaties en marktpartijen met hun (investerings)beslissingen de ontwikkeling van ons land. Partijen werken steeds meer in publiek-publieke netwerken en gemengde publiek-private netwerken. Juist vanwege deze veranderende, flexibelere en diffuse maatschappelijke verhoudingen is het voortraject uit het gedachtegoed van de commissie-Elverding van groot belang: in die fase kan immers participatie plaatsvinden. Ook kan in dat traject met een proces op maat worden bijgedragen aan een brede maatschappelijke betrokkenheid.¹²

Besluitvorming in het voortraject kan deels leunen op de Awb, maar het brede voortraject 'à la Elverding' is nu niet wettelijk geregeld. De Omgevingswet zou daar een wettelijk 'Elverdingvoortraject' als procedure aan kunnen toevoegen. De raden willen daarbij wel op twee punten terughoudendheid bepleiten. Ten eerste menen de raden dat het doorlopen van een brede voorfase als zodanig wel in de wet geborgd zou moeten worden, maar dat daaraan slechts minimale vormvereisten verbonden moeten worden. Er moet immers in de wet geborgd worden dat participatie plaatsvindt, niet hóe. Vanwege de behoefte aan transparantie en zekerheid voor betrokkenen, dient de initiatiefnemer bij de start van het voortraject aan te geven hoe het proces in deze fase wordt vormgegeven, inclusief de participatie. Door slechts een beperkt aantal procedurele vereisten te stellen, ontstaat er ruimte voor creativiteit en innovatie, zoals bedoeld door de

⁹ Ministerie van Verkeer & Waterstaat, Rijkswaterstaat Projectdirectie Sneller & Beter (2010). *Koepelnotitie Zinvol Effecten Bepalen: Handreiking ter vereenvoudiging van methoden voor de bepaling van effecten bij infrastructuurprojecten* (update). Den Haag.

¹⁰ Zie ook Raad voor Verkeer en Waterstaat (2009). *Beter is sneller*. Den Haag.

¹¹ VROM-raad (2008). *Wisselende coalities*. Den Haag; VROM-raad (2006). *Ruimte geven, ruimte nemen*. Den Haag.

¹² Deze fase kan ook in de toekomst nog tijdrovend zijn. Het PBL wijst erop dat het bij gebiedsontwikkeling gaat om het vinden van een optimale balans tussen ontwerp, programma, grondexploitatie en draagvlak en dat alles binnen juridische randvoorwaarden. "Dit is een complexe en tijdrovende puzzel" (Sorel, N., Buitelaar, E., Broek, L. van den, Galle, M. & Verwest, F. (2011). *Omgevingsrecht en de procesduur van gebiedsontwikkeling*. Den Haag: PBL. p. 4).

commissie-Elverding.¹³ Een tweede voorbehoud gaat over het feit dat het in de ogen van de raden niet in alle gevallen raadzaam is de Elverding-aanpak te volgen. De raden maken daartoe een onderscheid in grote projecten, middelgrote projecten en kleinere projecten. Wanneer een afweging van alternatieven niet aan de orde is – en dat doet zich bij veel kleinere plannen voor – is een brede verkenningssfase weinig zinvol. Bij grote gebiedsontwikkelingen is het daarentegen wenselijk om zo'n brede verkenning juist wel verplicht in de besluitvorming mee te nemen (onder minimale vormvereisten). Bij middelgrote locatieontwikkelingen kan een 'lichte' vorm van de Elverding-aanpak zinvol zijn. Voor deze drie categorieën worden in deel 3 van dit advies voorstellen gedaan.

Voor de invulling van het voortraject van Elverding kan een leidraad helpen bij lokaal maatwerk. De raden menen dat een handreiking voor een 'goede' aanpak ervan, en het verspreiden van 'best practices' (in de rijke traditie van voorbeeldprojecten in de ruimtelijke ordening) bestuurders, ambtenaren en betrokken partners kan inspireren tot het maken van een adequaat, en op maat toegesneden, procesontwerp voor deze fase.

Vergroten bestuurlijke afwegingsruimte

In het voortraject van het gedachtegoed van de commissie-Elverding is de bestuurlijke afwegingsruimte groot; er zijn immers nog geen keuzes gemaakt. Deze afwegingsruimte kan in de verdere besluitvorming verder worden vergroot door een programmatische aanpak in het gehele omgevingsrecht te introduceren, zoals de minister heeft aangegeven.¹⁴ De raden zijn positief over de mogelijkheden die deze aanpak biedt.¹⁵ Het creëert een situatie waarin beleidsmatig kan worden toegewerkt naar een verbetering en verduurzaming van de leefomgeving. Het vermindert de noodzaak om te concentreren op 'wat niet mag' en verlegt de aandacht naar wat door maatregelen en verbeteringen kan worden bereikt binnen de marges van de geldende kwaliteitsnormen.

De raden menen dat het nuttig is dat door de Omgevingswet de bestuurlijke afwegingsruimte wordt vergroot, evenals de transparantie over wat er in de afweging wordt betrokken. Dit kan door de mogelijkheden tot afwijking of ontheffing te verruimen, waar dat Europeesrechtelijk geoorloofd is¹⁶ en dat verantwoord wordt geacht. Een tijdelijke afwijking van een norm is daar een voorbeeld van, zoals bij de ontwikkelingsgebieden uit de Crisis- en herstelwet. Voor deze ontwikkelingsgebieden wordt de ruimte geboden om pas na tien jaar aan de normen te voldoen. Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) benoemt daarnaast de mogelijkheid van het reduceren van het aantal wettelijke afwijkingsprocedures, zeker wanneer – zoals bij hogere geluidswaarden – de uitzondering regel is geworden. In die gevallen kan wellicht beter in algemene zin uitgegaan worden van hogere waarden als maximaal toelaatbare grenswaarde.¹⁷

Saldering en uitruil

Een andere mogelijkheid voor het vergroten van de bestuurlijke afwegingsruimte is meer te werken met saldering en uitruil. De raden staan in principe positief tegenover deze mogelijkheid, maar wijzen er tegelijkertijd op dat daar grenzen aan zijn. Die grenzen moeten in het politieke debat worden bepaald.¹⁸ De crux ligt bij het garanderen van bepaalde basisniveaus en daarboven beleids-

¹³ Bovendien verkleint dit het reële risico dat ontstaat bij het formeel voorschrijven van de invulling van het voortraject: dat betrokken partijen vooruitlopend daarop weer een nieuwe informele fase organiseren. Er blijft immers altijd behoefte aan vooroverleg, informeel contact, 'aftasten' voor men met elkaar in zee gaat. Een juridische borging van het doorlopen van het brede voortraject garandeert niet dat het goed gaat werken. Daar is een bijpassende bestuurlijke, politieke en ambtelijke attitude voor nodig.

¹⁴ Bij een programmatische aanpak is er ruimte voor uitruil tussen generieke verbetermaatregelen en vervuilingveroorzakende plannen (Sorel et al., 2011). Het kan daarbij gaan om zowel een sectoraal programma (zoals het programma luchtkwaliteit) als om een intersectoraal programma waarbij verschillende milieusegmenten ten opzichte van elkaar worden gewogen.

¹⁵ Het IPO spreekt hier van het adagium 'van afwijken naar afwegen', waarbij bestuurders moeten kunnen terugvallen op het doel achter de norm. Zie IPO (2011) *Reactie op beleidsbrief Eenvoudig Beter* (concept, te verschijnen).

¹⁶ Overigens is in relatie tot Europese regelgeving een relativisering van de mogelijkheden tot het vergroten van bestuurlijke afwegingsruimte op zijn plaats. Zo biedt de Vogel- en Habitatrichtlijn hier geen ruimte voor.

¹⁷ Sorel, N., Buitelaar, E., Broek, L. van den, Galle, M. & Verwest, F. (2011). *Omgevingsrecht en de procesduur van gebiedsontwikkeling*. Den Haag: PBL.

¹⁸ Zie ook VROM-raad (2009). *Dynamiek in gebiedsgericht milieubeleid*. Den Haag. Zie ook: Interprovinciaal Overleg (2011). *IPO-reactie verankering Crisis- en herstelwet. Brief aan minister Schultz van Haegen*. 6 juni 2011. p. 15

ruimte te laten die kan worden uitgeruild. Bij die uitruil lijken sommige zaken beter onderling uit te ruilen dan andere: zo lijken elementen die door de inrichting van het plan beïnvloed kunnen worden beter uit te ruilen dan zaken die daar níet door beïnvloed worden.¹⁹

In de discussie over het vergroten van de bestuurlijke afwegingsruimte speelt het idee het 'positieve evenredigheidsbeginsel' te hanteren als toets bij saldering.²⁰ De raden staan in principe niet afwijzend tegenover dit principe. Wel willen de raden wijzen op het risico dat het bevoegd gezag bij haar lokale afweging belangrijke normen opzij zet. Het gaat dan bijvoorbeeld om normen tot behoud en bescherming van het leefmilieu. Dit risico kan worden ondervangen door zwaardere motiveringsvereisten te stellen aan hoe tot de afweging is gekomen. Deze motiveringseisen kunnen bij een eventueel beroep ter toetsing aan de rechter voorgelegd worden. Ten slotte kan een flexibele omgang met bestaande rechten bijdragen aan een grotere bestuurlijke afwegingsruimte. Hier komen we in deel 3 op terug.

Voorspelbaarheid in het vervolg van de Elverding-aanpak

Een van de wensen van de minister voor de nieuwe Omgevingswet is "een betere voorspelbaarheid van de uitkomsten voor alle gebruikers van het recht".²¹ Ook de raden hechten hieraan. Echter, de wens hiertoe lijkt haaks te staan op een andere wens van de minister, namelijk het vergroten van de bestuurlijke afwegingsruimte. Hoe verhouden beide zich tot elkaar? In de ogen van de raden kan de gefaseerde, getrechterde aanpak die de commissie-Elverding voorstelt, bij grote projecten een oplossing bieden. In het voortraject van de Elverding-aanpak is de beleidsvrijheid, en dus de onzekerheid voor de initiatiefnemer, groot. Na het voorkeursbesluit neemt de beleidsvrijheid af, en is er meer zekerheid over zowel de inhoud (globale richting) als verloop van het verdere proces. Daarbij moet zicht zijn op de vervolgstappen en ook welke besluiten er nog genomen gaan worden.

Groter belang van monitoring, toezicht en handhaving

Bij een wet die werkt met algemene regels en minder met vergunningen, neemt het belang van monitoring, toezicht en handhaving toe. Immers, bij vergunningen wordt vóóraf getoetst. Bij algemene regels wordt er niet getoetst en kan alleen achteraf bekeken worden of het gerealiseerde project in lijn met de algemene regels (hetgeen desgewenst met een handhavingverzoek te corrigeren is). Ook bij een bredere toepassing van de programmatische aanpak in het fysieke domein, wordt het sluiten van de cyclus belangrijker. De raden pleiten ervoor om de invoering van een eindtoets te overwegen om te bekijken of de beoogde doelen achteraf daadwerkelijk gerealiseerd zijn. Dit zeggen wij met enige aarzeling, omdat in het Nederlandse beleid ex-post-evaluaties en toetsing achteraf zelden tot sancties leiden. Een striktere toetsing achteraf op resultaten, en de mogelijkheid om sancties op te leggen, kan een globalere toetsing vooraf mogelijk maken. Constructies met saldering en/of 'toetsing op termijn' kunnen belangrijke omgevingswinst opleveren. Voor een goed evenwicht zal dit echter gepaard moeten gaan met een versterkte handhaving op de samenhang op langere termijn en in een groter gebied.

Deel 3 Meedenksuggesties

De raden willen graag met de minister meedenken over de nieuwe Omgevingswet en presenteren daarom in dit deel enkele suggesties die in de nieuwe wet kunnen worden uitgewerkt. Met deze voorstellen willen de raden bijdragen aan een beter en eenvoudiger omgevingsrecht. De raden bevelen een regime op maat aan. Dit wordt hieronder uitgewerkt.

¹⁹ Sorel, N., Buitelaar, E., Broek, L. van den, Galle, M. & Verwest, F. (2011). *Omgevingsrecht en de procesduur van gebiedsontwikkeling*. Den Haag: PBL.

²⁰ De overheid moet ervoor zorgen dat de lasten of nadelige gevolgen van een overheidsbesluit voor een burger niet zwaarder zijn dan het algemeen belang van het besluit.

²¹ Tweede Kamer (2011) *Beleidsbrief Eenvoudig Beter. Brief van de minister van Infrastructuur en Milieu aan de Tweede Kamer van 28 juni 2011*. Vergaderjaar 2010-2011, 31 953, nr. 40, p. 4.

Aanbeveling 4

De raden pleiten ervoor dat de nieuwe Omgevingswet zowel voor grote, middelgrote als kleinere projecten geschikt moet zijn. De nieuwe wet zou daartoe termijnen moeten inkorten en stroomlijnen, en onderzoekslasten moeten terugbrengen.

- Grote projecten: harmonicamodel (de mogelijkheid om besluiten gelijktijdig te nemen met gelijktijdige rechtsbescherming in één instantie);
- Middelgrote projecten: Elverding-light;
- Kleine projecten: routine en snelheid.

Grote projecten (gebiedsontwikkeling): harmonicamodel

Een van de doelen van de nieuwe Omgevingswet is om grote gebiedsontwikkelingsprojecten sneller tot uitvoering te brengen en de processen daarvoor te vereenvoudigen. Terecht, in de ogen van de raden. Gebiedsontwikkeling is complex: er zijn in beginsel meerdere functies en bestemmingen betrokken, er moet rekening worden gehouden met vergunningverleningen voor verschillende deelgebieden of deelprojecten en er moeten alternatieven worden afgewogen. Vereenvoudiging en versnelling van deze complexe opgave is een nastrevenswaardig doel. Om dit doel te bereiken geven de raden de minister een 'harmonicamodel' voor grote projecten in overweging. Dit model kent de volgende besluitvormingsmomenten:

- Stap 1: het nemen van een voorkeursbesluit (op basis van de Elverding-aanpak);
- Stap 2: het vaststellen van een ruimtelijk plan;
- Stap 3: het verlenen van een vergunning voor één of meer deelgebieden of projecten.

De raden menen dat die besluiten opeenvolgend genomen kunnen worden, maar dat die momenten ook kunnen samenvallen. Het bevoegd gezag moet daar vrij in zijn. Zo is het voorstelbaar dat het bevoegd gezag ervoor kiest het voorkeursbesluit en het ruimtelijk plan gelijktijdig vast te stellen en dat het pas later over vergunningaanvragen beslist. Maar het is net zo goed denkbaar dat eerst een voorkeursbesluit wordt genomen en dat later gelijktijdig een ruimtelijk plan wordt vastgesteld en een vergunning wordt verleend voor de realisatie van een deelproject. Ten slotte is denkbaar – met name wanneer het gaat om kleinere gebiedsontwikkelingen met een grote mate van urgentie – dat alle drie genoemde stappen gelijktijdig worden gezet.

Ook voor de rechtsbescherming is bij een dergelijk 'harmonicamodel' keuzevrijheid voor het bestuur denkbaar. Het bevoegd gezag dat een voorkeursbesluit neemt en graag wil dat dit besluit door de rechter wordt getoetst, kan tegen dit besluit beroep (in één instantie bij de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State) openstellen. Het bevoegd gezag kan er ook voor kiezen om de mogelijkheid van beroep op te schorten tot de vaststelling van het ruimtelijk plan of tot het moment van de eerste vergunningverlening.

Box 3: Planungsverfahren²² (een alles-in-een-besluit)

Het harmonicamodel draagt elementen in zich van het Duitse 'Planungsverfahren'. Dit is een besluitvormingsmodel waarin tot één besluit (een 'Planfaststellungsbeschluss') wordt gekomen over infrastructuur of over grote inrichtingen, zoals een afvalverbrandingsinstallatie. Het is een zeer gestructureerd proces. Een overheid is initiatiefnemer, krijgt ook de beslissingsbevoegdheid en is (politiek en juridisch) aanspreekbaar op het eindresultaat. Deze initiatiefnemer nodigt in een breed proces alle belanghebbenden, alle bestuursorganen, uit om ideeën in te brengen. Dit onderdeel duurt drie maanden. Aan bepaalde belangen kan een veto-recht worden toegekend, bijvoorbeeld op het gebied van water. Het bestuursorgaan weegt de belangen en ideeën af en neemt één besluit. Dat besluit heeft daarmee aan alle publiekrechtelijke voorwaarden voldaan – zelfs als achteraf blijkt dat er een vergeten is. Dit model kent één rechtsbeschermingsprocedure. In één procedure wordt dus alles afgekaart. Fasering is mogelijk, bijvoorbeeld: starten met de eerste tien kilometer van een weg. Tussen idee en besluit zitten ongeveer tien jaar, maar de fase van de start van de procedure tot aan het besluit is slechts een half jaar. In Nederland bevatten de Tracéwet en de Crisis- en herstelwet elementen van deze benadering, maar de Crisis- en herstelwet neemt juist niet de Natuurbeschermingswet mee en een besluit op grond van de Tracéwet bevat nog niet alle benodigde besluiten.²³

²² Backes, Ch. et al. (2009). *Snelle besluitvorming over complexe projecten vergelijkend bekeken*, Quickscan. publicatienummer J-5427. Den Haag: Ministerie van Justitie.

²³ Kijkend naar de buurlanden van Nederland valt op dat Duitsland en Vlaanderen hun omgevingsrecht anders geregeld hebben (zie ook essay van Larmuseau 'Vlaanderen en Nederland op hun snelst' op www.rli.nl).

In het aanwijzen van één overheidsinstantie als initiatiefnemer en verantwoordelijke zien de raden een kans om verantwoordelijkheid te organiseren in situaties van 'multi-sector' en 'multi-level' governance. Het sluit aan op de 'variabele bevoegdheidstoedeling' uit de Wro. Iedere overheidslaag kan hiervoor in aanmerking komen. In de praktijk zal die keuze voortvloeien uit onderling overleg tussen partners, die in vitale coalities overeenkomen dat een bepaalde partij in procedurele zin het voortouw neemt.

Middelgrote projecten (locatieontwikkeling): Elverding-light

Een nieuwe, integrale Omgevingswet moet toekomstbestendig zijn. Daarom moet de wet niet alleen goed bruikbaar zijn voor grote projecten (gebiedsontwikkelingen), maar ook voor de bulk van (veelal kleinere) projecten en vergunningen die bij gemeenten aan de orde zijn. Het gaan om middelgrote projecten (locatieontwikkeling) en kleine projecten (perceelontwikkeling). We gaan eerst in op de middelgrote projecten.

Ook middelgrote projecten kunnen traag verlopen, veelal door een gebrek aan draagvlak. Voor deze projecten, kleiner dan omvangrijke gebiedsontwikkelingsprojecten, maar groter dan individuele bouwplannen, willen de raden specifiek aandacht vragen. Net als bij grote projecten kan het toepassen van het gedachtegoed van de commissie-Elverding (verkenning, participatie, voorkeursvarianten) hier voor een versnelling zorgen, maar dan in bescheidener vorm: een 'Elverding-light', met nadruk op het voortraject. Hoe Elverding-light er in detail uit kan zien, valt buiten de reikwijdte van dit advies. Wel willen de raden een suggestie doen, namelijk dat een initiatiefnemer zelf kan besluiten of het hem of haar zinvol lijkt om een voortraject met participatie op te zetten, om zo sneller tot realisatie van het project te komen. Als een overheidsinstantie initiatiefnemer is, dan mondt het voortraject uit in een *voorkeursvariant*. Als de initiatiefnemer een andere partij is, zoals een projectontwikkelaar die een woningbouwproject wil realiseren of een bedrijf dat een nieuwe vestiging wil bouwen, dan leidt dit tot een *verzoek om een ruimtelijke beslissing te nemen*. De Elverding-light aanpak bij een particuliere initiatiefnemer is gericht op de voorbereiding van dat verzoek. Dit zou gestalte kunnen krijgen in de verplichting voor de initiatiefnemer om voorafgaand aan de planprocedure zijn initiatief bekend te maken en daarover te overleggen met degenen die daarop reageren. Dat kan het draagvlak voor het initiatief vergroten, leiden tot verbeteringen ervan en het kan latere juridische procedures voorkomen.

Box 4: Bouwfonds over financierbaarheid projecten

In de huidige praktijk blijkt het lastig om woningbouwprojecten waarvoor nog geen passend bestemmingsplan beschikbaar is, financieel rond te krijgen. Lange doorlooptijden, veel onderzoeken en (daarmee) hoge voorbereidings- en plankosten leggen een hoge druk op de grondexploitatie van het plan en de businesscase. Een recente inventarisatie bij Bouwfonds Ontwikkeling B.V. laat zien dat projecten met minder dan 25 woningen niet meer kostendekkend zijn te realiseren door de procedures en de tijd die die procedures kosten (met hoge rentelasten tot gevolg).

In de praktijk is het zo dat de lange doorlooptijden, en daarmee de plankosten, bij ruimtelijke projecten zwaar drukken op de exploitatie en de businesscase (zie box 4). De doorlooptijd wordt korter als de rechtsbeschermingsprocedures minder tijd vergen en als eerder duidelijk wordt of een plan kan doorgaan of niet. Overwogen moet worden om ook voor de kleinere projecten af te zien van rechtspraak in twee instanties en te komen tot beroep in één instantie (de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State).

Kleine projecten (perceelontwikkeling): het belang van routines en snelheid

Niet alleen grote en middelgrote, maar ook kleinere projecten moeten betere en snellere procedures krijgen, om zo een verbetering van de kwaliteit van de leefomgeving te bereiken. De Elverding-aanpak is bij kleinere projecten te veel van het goede. Bovendien zijn met name kleinere gemeenten gebaat bij het zoveel mogelijk routinematig maken van werkzaamheden.

De vergunningverlening bij kleinere projecten kan beter en sneller door het inkorten van termijnen en het stroomlijnen van procedures en onderzoeken. Daardoor nemen ook de onderzoekslasten af. Dat kan worden gerealiseerd door aan het Wabo-loket een recht op vooroverleg te koppelen voor de aanvrager en/of een recht op advies over een principeaanvraag. Ook kan overwogen worden de

aanvrager de mogelijkheid te geven (een deel van) de toetsing van zijn aanvraag door een gecertificeerde deskundige te laten doen. Gemeenten kunnen dan direct bij het indienen van de aanvraag de vergunning verlenen (zie box 5). Dit is een breder bestaande praktijk die in de wet gecodificeerd kan worden.

Box 5: Certificering door derden: voorbeeld van de baliebouwvergunning gemeente Boekel

De gemeente Boekel werkt met een baliebouwvergunning. Doel van deze baliebouwvergunning is om een bouwvergunning aan de balie af te geven, direct nadat de aanvraag is ingediend. De aanvraag wordt niet meer tevoren door de gemeente getoetst aan het bestemmingsplan, het Bouwbesluit en aan de Bouwverordening. Een omgevingsaanvraag moet echter wel aan de genoemde eisen voldoen. De verantwoordelijkheid voor die toetsing wordt neergelegd bij de gecertificeerde architect van de aanvrager. Een gecertificeerde architect is een architect die aan de eisen van de gemeente voldoet. Deze architect dient bij de aanvraag schriftelijk te verklaren dat de toetsing van de omgevingsaanvraag aan de wettelijke eisen voor het onderdeel bouwen heeft plaatsgevonden en dat de aanvraag daarmee in overeenstemming is. De aanvrager blijft verantwoordelijk voor het gehele bouwproces en verklaart dit schriftelijk alvorens de omgevingsvergunning aan de balie wordt afgegeven. Er kan dan 'direct' met de bouw worden begonnen. Uiteraard blijft wel de bezwarentermin van zes weken gelden en binnen die termijn vindt eventuele bouw voor eigen risico plaats. De baliebouwvergunning is van toepassing op kleine bouwwerken, verbouwingen en op individuele bouwplannen voor een woning.²⁴

Ook de doorlooptijd van procedures van rechtsbescherming kan bij kleinere projecten voor vertraging zorgen. Dit betekent in de praktijk veel oponthoud bij de realisatie van projecten. Ook hier moet rechtspraak in één instantie serieus overwogen worden. Die ene instantie zou de rechtbank kunnen zijn (dus zonder de mogelijkheid van hoger beroep). Dan is er sneller duidelijkheid over de vraag of de plannen definitief kunnen doorgaan.

Balans algemene regels – vergunningen: meldingsplicht als tussenvorm

In het omgevingsrecht is een ontwikkeling gaande waarbij vergunningstelsels worden vervangen door algemene regels. Deze omslag biedt een aantal voordelen. Algemeen wenselijk geachte wijzigingen kunnen eenvoudiger worden doorgevoerd dan wanneer een groot aantal vergunningen moet worden gewijzigd. Er komen minder besluitmomenten (omdat in veel gevallen geen vergunningen meer worden verleend) en daardoor zijn er minder besluitvormingsprocedures en minder rechtsbeschermingsprocedures. Als de algemene regels *toegankelijk* en *toepasbaar* zijn, kan een burger aan de hand daarvan vooraf zelf nagaan of en, zo ja, hoe hij zijn activiteit mag verrichten. De raden zien toegankelijkheid en toepasbaarheid als twee voorwaarden voor het goed functioneren van algemene regels.

Aanbeveling 5

De raden staan in principe positief tegenover het werken met algemene regels:

- toegankelijkheid en toepasbaarheid zijn daarbij voorwaarden;
- hanteer de meldingsplicht als tussenvorm.

De toegankelijkheid heeft vooral te maken met de vindbaarheid van de regels. Indien de geldende algemene verbindende voorschriften per bestuurslaag worden samengebracht in een systematisch geordend stelsel, komt dat de vindbaarheid ten goede. Spoorzoeken hoeft de burger dan alleen nog binnen die op zichzelf goed vindbare algemene regelingen.²⁵ De tweede voorwaarde, de toepasbaarheid, bepaalt vervolgens in hoge mate het succes van de algemene regels. De burger moet een vertaalslag maken van zijn concrete situatie naar de abstractere regels en vice versa. Als dat voor een niet-deskundige burger goed te doen is, werkt de algemene regel optimaal. Daarom is het belangrijk dat het abstractieniveau van de algemene regels zo min mogelijk afwijkt van het niveau waarop wordt gewerkt bij de toepassing van de regels. In veel gevallen zal er toch juridische of technische deskundigheid bij de toepassing nodig zijn. Met name kleinere bedrijven blijken vaak

²⁴ Gemeente Boekel (s.a.). *Baliebouwvergunning: sneller een bouwvergunning? Kies dan een goede architect*. Brochure. Geraadpleegd op 21 oktober 2011, via <http://www.boekel.nl>

²⁵ Een overheid kan de kenbaarheid vergroten door het geven van een verklaring, die bestaat uit een verzameling toepasselijke voorschriften zonder dat deze inhoudelijk voor dit geval afgewogen worden.

behoefte te hebben aan duidelijkheid over de vraag of zij al dan niet normconform handelen. Een goede toepasbaarheid wordt dus bereikt door abstractie en complexiteit te beperken tot het onvermijdelijke. Dit draagt bovendien bij aan de handhaafbaarheid van de algemene regels.

Om de voordelen van algemene regels en vergunningen te benutten en de nadelen zoveel mogelijk te beperken, willen de raden voor sommige initiatieven pleiten voor een tussenvorm: de meldingsplicht (waarmee in het milieurecht al ervaring is opgedaan). Met haar reactie op een melding biedt de overheid zekerheid aan zowel de initiatiefnemer als omwonenden. Door bepaalde activiteiten meldingsplichtig te maken, zoals een extra verdieping op een woning of een uitbreiding van een bedrijfsgebouw, wordt het bestuur in staat gesteld na te gaan of aan de algemene regels wordt voldaan en of in een individueel geval de algemene voorschriften aangevuld moeten worden met maatwerk. De reactie op de melding kan bij de burger duidelijkheid geven over de toepassing van de algemene regels. Bezwaarmakers kunnen dan opkomen tegen de reactie op de melding en die reactie door de rechter laten toetsen. Hoewel ook de meldingsplicht niet het ei van Columbus is²⁶, zien de raden de meldingsplicht als bruikbare tussenvorm tussen algemene regels en vergunningen. Een meldingsplicht biedt de burger ook meer zekerheid.

Flexibeler omgang met verkregen rechten

De raden menen dat een andere omgang met bestaande rechten ruimte kan bieden aan gewenste innovaties en creativiteit. Het instrument van stedelijke herverkaveling is hiervan een voorbeeld (zie box 6). In de huidige praktijk zijn verkregen rechten (milieuvergunningen, planschade) en de grondslagen voor vergoedingen bij onteigening van grote invloed op de besluitvorming rond ruimtelijke projecten. Hierdoor kan het lastig zijn om de kwaliteit van de leefomgeving te verbeteren. Dat is bijvoorbeeld het geval als de vergunde rechten van een nabijgelegen bedrijf beperkingen opleggen aan de ruimtelijke ontwikkeling op omliggende percelen. Dat geldt zeker als het gaat om vergunde milieugebruiksruimte die feitelijk niet wordt gebruikt, maar die toch blijvend kan worden geclaimd, dan wel toch moet worden afgekocht. Ook komt het voor dat de begroting voor een grondexploitatie niet sluitend is te krijgen vanwege hoge kosten voor uitkeringen aan planschade en onteigening.

Aanbeveling 6

De raden adviseren om in het omgevingsrecht een flexibeler omgang met verkregen rechten vast te leggen. Dit kan gelden voor milieuvergunningen, voor recht op planschade, en voor grondslagen voor vergoedingen bij onteigening.

In de ogen van de raden liggen hier drie factoren aan ten grondslag, die alle terug te voeren zijn op de huidige bescherming van verkregen rechten. Allereerst hebben eenmaal via een milieuvergunning verkregen rechten om het milieu te mogen belasten in Nederland geen einddatum, en zijn ze vrijwel onaantastbaar. Dit veroorzaakt een statische situatie die haaks staat op de wens om maatschappelijke dynamiek te faciliteren en milieukwaliteit te verbeteren. Vanuit dit oogpunt kan het wenselijk zijn dat bestuurders meer mogelijkheden krijgen om milieuruimte voor gewenste ontwikkelingen vrij te maken door de grondslag voor milieuvergunningen los te laten, of door rechten in de tijd te begrenzen. De verkregen rechten worden zo minder onaantastbaar.²⁷ De Crisis- en herstelwet heeft hier een begin mee gemaakt voor maatregelen die in een gebiedsontwikkelingsplan kunnen worden afgedwongen.

Een tweede factor betreft de huidige planschaderegelingen in Nederland. In de praktijk kunnen de uitkeringen voor planschade drukken op de exploitatie van een plan. Dat geldt ook bij bestemmingsplanwijzigingen, terwijl de beoogde ruimtelijke ontwikkeling op de betreffende plek lang niet

²⁶ Uit empirisch onderzoek blijkt dat de meldingsplicht vaak niet goed wordt nageleefd doordat meldingen achterwege blijven of onvolledig zijn en ook doordat op wel gedane meldingen niet altijd adequaat wordt gereageerd door het bestuur. Zie Duijkersloot, A., Gier, A. de, Groothuise, F., Rijswick, H. van, Uyenburg, R. (te verschijnen). Algemeen geregeld, goed geregeld? *Milieu en Recht*, 167 (9).

²⁷ VROM-raad (2009). *Dynamiek in gebiedsgericht milieubeleid*. Den Haag; Backes, Ch. (2010). Naar een integrale omgevingswet? In Ministerie van Infrastructuur en Milieu (red.) *Bezinning op het omgevingsrecht: essays over de toekomst van het omgevingsrecht* (p. 2-17). Den Haag.

altijd (volledig) gerealiseerd wordt.²⁸ De schade die moet worden vergoed is dus (deels) theoretische schade.²⁹ Er is behoefte aan een goede regeling voor het terugnemen van bouwtitels en vergunde milieuruimte. Daarom pleiten de raden ervoor om in de Omgevingswet bepalingen op te nemen die de toekenning van planschade beperken bij theoretische 'verwachtingswaarde'.³⁰

Een ander element dat regulering behoeft bij planschade, is het moment van uitbetalen ervan. Op dit moment wordt planontwikkeling gehinderd doordat planschade al in een vroeg stadium moet worden uitgekeerd, terwijl belanghebbenden nog geen zekerheid hebben over de daadwerkelijke realisatie. Daarom kan overwogen worden het betalingsmoment te verschuiven tot het moment dat er daadwerkelijk gebouwd wordt (hetzelfde geldt nu ook in het kader van de Grex-wet).

Een derde factor gaat over vergoedingen bij onteigening. Nu worden in de praktijk bij onteigeningen vergoedingen uitgekeerd die samenhangen met de verwachtingswaarde. Ook dit legt een grote druk op de financiering van een project. Eerder heeft de VROM-raad in dit verband betoogd om bij onteigening uit te gaan van de waarde bij huidige gebruik van grond en opstallen (plus een redelijke vergoeding voor het kunnen continueren van een bedrijf).³¹

Box 6: Stedelijke herverkaveling

Stedelijke herverkaveling is een instrument dat ingezet kan worden bij herstructurering van bestaand stedelijk gebied. Het is een voorbeeld van een andere omgang met bestaande rechten. Bij stedelijke herverkaveling wordt de beschikkingsmacht over vastgoed tijdelijk zodanig overgedragen dat tot planrealisatie kan worden overgegaan in een situatie met meerdere eigenaren. Die planuitvoering kan direct in opdracht van de gezamenlijke eigenaren plaatsvinden, maar ook in opdracht van een in te schakelen derde. Na afloop van de planuitvoering komt het (ver)nieuwde vastgoed weer in handen van de oorspronkelijke eigenaren en krijgen zij weer eigendomsrechten toegewezen. Dat gebeurt in omvang of naar waarde gelijk aan hun oorspronkelijke aandeel in het gebied, of ze worden gecompenseerd voor het verlies van hun eigendomsrechten. Alle eigenaren profiteren naar rato van de waardestijging in het gebied, maar dragen ook naar rato van die waardestijging bij aan de kosten van de herontwikkeling.³² In Duitsland wordt veel gebruikgemaakt van dit instrument (Baulandumlegung). In Nederland is agrarische ruilverkaveling een vergelijkbaar instrument.

Deel 4 Tot besluit

Zorgvuldig traject à la Elverding

U bent voornemens de fundamentele herziening van het omgevingsrecht voortvarend aan te pakken. De ervaring leert dat het zorgvuldig tot stand brengen van nieuwe wetgeving vaak jaren kost (zie ervaring met nieuwe Wro, Awb en Burgerlijk Wetboek). Ook het proces naar een nieuwe Omgevingswet vergt tijd. Dat heeft als voordeel dat de gebruikers van het omgevingsrecht de gelegenheid krijgen zich op de nieuwe wet voor te bereiden. De raden hebben respect voor uw daadkracht om deze herziening fundamenteel en met spoed aan te pakken, maar vragen ook aandacht voor het totstandkomingsproces en de introductie van de wet. De raden vinden bij een wetgevingstraject zorgvuldigheid een zwaarwegend criterium. De raden pleiten er daarom voor om de werkwijze van de commissie-Elverding ook van toepassing te laten zijn op dit wetgevingstraject: een interactief voortraject over de kerngedachten van de nieuwe wet (brede verkenning van alternatieven en de meningen daarover, met ruime mogelijkheden van participatie), een voorkeursbeslissing op de hoofdlijnen, gevolgd door een gedetailleerde uitwerking. Door uit te gaan van een

²⁸ Planschade is gebaseerd op wat een plan mogelijk maakt (Sorel et al., 2011: 17).

²⁹ Dit verhindert onder meer het detailleren van globale bestemmingsplannen nadat de beheerfase is aangebroken. In de praktijk is daardoor de bruikbaarheid van globale bestemmingsplannen veel kleiner dan beoogd.

³⁰ Dit zou kunnen door de schade te relateren aan het werkelijk gebruik van het eigendom. Ook kan gedacht worden aan een regiem van 'afschrijving' op niet gebruikte vergunde ruimte (vergelijkbaar met verjaring van bouwtitels). Of aan een ruimer eigen risico, gerelateerd aan een percentage van de totale waarde van het eigendom of aan de 'redelijkerwijs te verwachten maatschappelijke dynamiek'.

³¹ VROM-raad (2009). *Grond voor kwaliteit*. Den Haag. Onteigening is niet aan de orde voor eigenaren die hun zelfrealisatierecht willen (laten) uitoefenen, en daarmee ook zelf de verwachtingswaarde willen realiseren en verwerven.

³² Krabben, E. van der (2011). *Gebiedsontwikkeling in zorgelijke tijden*. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen (p. 17-18).

aanbouwwet die in tranches tot stand komt, kan ook ruimte ontstaan om de vereiste zorgvuldigheid te combineren met de gewenste voortgang.

De raden hechten aan een zorgvuldig wetgevingstraject, en vragen aandacht voor de introductie van de nieuwe regelgeving voor degenen die ermee moeten werken. Minister, volg daarom de Elverding-aanpak bij de totstandkoming van de Omgevingswet.

De raden waarderen uw uitnodiging om in deze vroege fase van het traject van de totstandkoming van de Omgevingswet te mogen adviseren. Graag gaan wij met u en uw team in overleg over onze visie op de Omgevingswet en de inhoud van dit advies.

Hoogachtend,

Namens de raden voor de leefomgeving en infrastructuur,

5.1.2e

5.1.2e

Bijlage 1 Verantwoording bij briefadvies Omgevingswet: kans voor kwaliteit**Leden Raad voor het Landelijk Gebied**

5.1.2e

Leden Raad voor Verkeer en Waterstaat

5.1.2e

Leden VROM-raad

5.1.2e

Externe leden raadscommissie

5.1.2e

Algemeen secretaris

5.1.2e

Bij dit advies betrokken medewerkers

5.1.2e

Essayist 'Vlaanderen en Nederland op hun snelst'

5.1.2e

Geraadpleegde personen

- 5.1.2e – Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
- 5.1.2e – Planbureau voor de Leefomgeving
- 5.1.2e – Interprovinciaal Overleg
- 5.1.2e – Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
- 5.1.2e – Ministerie van Infrastructuur en Milieu
- 5.1.2e – Ministerie van Infrastructuur en Milieu
- 5.1.2e – Ministerie van Infrastructuur en Milieu
- 5.1.2e – Planbureau voor de Leefomgeving
- 5.1.2e – Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Deelnemers expertmeeting

- 5.1.2e – Gemeente Veghel
- 5.1.2e – Maastricht University
- 5.1.2e – Witteveen + Bos
- 5.1.2e – Van den Biesen Boesveld Advocaten
- 5.1.2e – De Brauw Blackstone Westbroek
- 5.1.2e – Raad van State
- 5.1.2e – Universiteit van Amsterdam
- 5.1.2e – Bouwfonds Ontwikkeling B.V.
- 5.1.2e – BNA
- 5.1.2e – Provincie Gelderland

Overig

redactionele adviezen:

5.1.2e – Paradigma producties

Adviesnummer 2011/07

Het essay 'Vlaanderen en Nederland op hun snelst' is te downloaden via
<http://www.rli.nl/sites/default/files/larmuseau-essayomgevingsrecht.pdf>

Contact: 5.1.2e tel. +31 (0)70- 5.1.2e , 5.1.2e @rli.nl

Archiefnummer: RLI-2011-156

SECOLOR®

MC Omgevingswet
8 april 2014, 10 juni 2014
25 november 2014

Doc-Direkt Winschoten

Locatie

DPob
02-05-04/10

Doosnr:

2000 392 591

GWR01.3

2 Ministeriele Commissie Omgevingswet: 10 juni

MINISTERIËLE COMMISSIE OMGEVINGSWET

Kenmerk : 3134361

AGENDA

Vergadering te houden op 10 juni 2014
in de Blauwe Zaal van het ministerie van Algemene Zaken,
aan te vangen 's morgens om 11.00 uur tot 11.45 uur

-
1. Mededelingen
 2. Wetsvoorstel Omgevingswet en bijbehorende stukken t.b.v. behandeling in de Tweede Kamer (Brief van de minister van Infrastructuur en Milieu, d.d. 3 juni 2014, met nr. 114038) x
 3. Kamerbrief Stelselwijziging Omgevingsrecht (Brief van de minister van Infrastructuur en Milieu, d.d. 3 juni 2014, met nr. 114040) x
 4. Beslis- en hamerpuntennotitie Uitvoeringsregelgeving (Brief van de minister van Infrastructuur en Milieu, d.d. 3 juni 2014, met nr. 114043) x

Naschrift

Wilt u uiterlijk vrijdag 6 juni 2014 vóór 12.00 uur de naam (en indien van toepassing: het voertuigkenteken) doorgeven van de directeur-generaal of de plaatsvervanger die de minister dan wel de staatssecretaris zal vergezellen?

NB: deze informatie ook dan doorgeven indien dit de vaste persoon betreft!

Aanmeldingen graag bij: **5.1.2e** @minaz.nl.

x stukken zijn rondgezonden
o stukken worden rondgezonden

5.2.1, 5.1.2i

5.2.1, 5.1.2i

5.2.1, 5.1.2i

5.2.1, 5.1.2i

5.2.1, 5.1.2i

5.2.1, 5.1.2i

5.2.1, 5.1.2)

5.2.1, 5.1.2i

Staatssecretaris
Cc Minister

gespreksnota

Annotatie MCO 10 juni 2014

Op 10 juni vindt de Ministeriële Commissie Omgevingsrecht plaats. Hierbij ontvangt u de geannoteerde agenda.

Agendapunt 1: Opening en mededelingen

Geen mededelingen

Agendapunt 2: Wetsvoorstel Omgevingswet

Voorstel bespreking

In de MCO van 8 april jl. zijn de belangrijkste politieke beslispunten geaccordeerd. Verwerking hiervan en de vele aanvullende reacties van andere departementen en koepels gaven geen aanleiding tot extra beslispunten voor deze MCO. In de stuurgroep is daarom afgesproken om het wetsvoorstel en bijbehorende documenten (Nader Rapport, Memorie van Toelichting, financiële effectberekening) zonder nadere besprekpunten voor te leggen aan de MCO.

Het gesprek in de MCO kan worden benut om de kansen en aandachtspunten richting de parlementaire behandeling voor de specifieke domeinen, en de gevoelens van de politieke achterbannen te inventariseren en te bespreken. De minister-president zal het voorstel voor wijze van bespreking inbrengen.

Voorstel inbreng:

Kans:

- Ik zie als kans voor mijn milieudossier dat vroeg in het proces de milieu-aspecten worden meegenomen, in plaats van aan de achterkant waardoor het vaak als hindermacht wordt gezien.
- Het milieu hangt nauw samen met andere activiteiten in de leefomgeving. De Omgevingswet versterkt die samenhang. Zowel in wetgeving, beleid als in de uitvoering.
- In april heb ik mijn brief over modernisering van het milieubeleid aan de TK gezonden.
- De modernisering van het milieubeleid en de stelselherziening omgevingsrecht

Bestuurskern

DG Milieu en Internationaal
Prog. directie Eenvoudig
Beter
Plesmanweg 1-6
Den Haag
Postbus 20904
2500 EX Den Haag

Contactpersoon

5.1.2e

Eenvoudig

Beter

T 070- 5.1.2e
M +31(0)6 5.1.2e
5.1.2e @minienm.nl

Datum

10 juni 2014

Kenmerk

IENM/BSK-2014/126101

m - kuant / gebied
p - veiligheid + risico
k. - Duurzaamheid
- gezondheid
- alway
grondstof.

paraaf
5.1.2e

5.1.2e

versterken elkaar.

- Beide gaan uit van de dynamiek in de samenleving, van verbetering van de kwaliteit van de leefomgeving, en van vertrouwen in initiatiefnemers en andere overheden.
- Maar ook toezicht en professionele handhaving als dit vertrouwen wordt beschaamd.

Aandachtspunten:

- Het bieden van meer flexibiliteit mag niet ten koste gaan van het beschermingsniveau.
- Normen worden vastgesteld met een reden. Ik vind het dan ook belangrijk dat wordt vastgehouden aan deze normen.
- Daarnaast staat correcte (her)implementatie van Europese richtlijnen buiten kijf: flexibiliteit in normstelling mag niet strijdig zijn met Europese regelgeving.
- De stelselherziening staat of valt bij dat gemeenten er goed mee kunnen werken. Ik maak me zorgen of zij daartoe in staat zijn.
- Ik wil dan ook het belang benadrukken van de omgevingsdiensten die moeten zorgdragen voor een goede uitvoering en handhaving van het stelsel. En daarmee het belang om die rol juridisch te verankeren.
- Momenteel ligt het wetsvoorstel VTH (vergunning, toezicht en handhaving) in de Tweede Kamer. Ik zie grote gevoeligheden rond dit dossier, vooral als het gaat om de omgevingsdiensten.
- Zoals ik zojuist aangaf is de doorwerking van dit wetsvoorstel van belang voor de Omgevingswet.
- Het is daarom belangrijk dat dit wetsvoorstel in de Tweede Kamer wordt gesteund, zodat de wet per 1-01-15 inwerking kan treden.
- Ik wil aandacht vragen voor een goede *implementatie* van de Omgevingswet. Het halen van de doelstellingen van de stelselherziening staat of valt bij dat gemeenten en provincies met de wet kunnen werken.
- Dit vraagt om een stevig implementatietraject.
- Dit gaat wat mij betreft verder dan voldoende kennis rond de wetgeving; het gaat ook over bijvoorbeeld bestuurlijke lef en daadkracht. Hiervoor moet in het implementatietraject voldoende aandacht zijn.

Agendapunt 3: Kamerbrief Stelselwijziging Omgevingsrecht

Beslispunt: De Ministeriële Commissie wordt gevraagd akkoord te gaan met verzending van de brief aan de Tweede Kamer tegelijk met indiening van het wetsvoorstel Omgevingswet

Toelichting:

De brief moet de TK voldoende input geven om de Omgevingswet in behandeling te nemen. Daarom wordt in de brief het proces nader geschetst.

De brief wordt na akkoord van de MCO tegelijk met het wetsvoorstel naar de TK gezonden. Het voorstel is om eind 2014 een tweede brief te sturen, waarin dieper inhoudelijk wordt ingegaan op de uitvoeringsregelgeving.

De MCO wordt gevraagd akkoord te gaan met verzending van de brief.

- U kunt aangeven dat u de brief ondersteunt.

Standpunt domeinen:

Er worden geen opmerkingen verwacht.

Agendapunt 4: Hamerpunten uitvoeringsregelgeving

Er zijn 6 hamerpunten. Over deze punten is reeds akkoord bereikt met de domeinen. Deze worden dan ook niet besproken in de MCO.

Rondvraag en sluiting

--

5.1.2e

Minister
cc Staatssecretaris

**Directoraat-Generaal
Milieu en Internationaal**
Programmadirectie Eenvoudig
Beter
Plesmanweg 1-6
Den Haag
Postbus 20904
2500 EX Den Haag

Contactpersoon

5.1.2e

T 070 5.1.2e
M 06: 5.1.2e
5.1.2e @minienm.nl

Datum
3 juni 2014

Kenmerk
IENM/BSK-2014/125120

gespreksnota

Annotatie Ministeriële Commissie Omgevingsrecht 10
juni 2014

Op 10 juni vindt de Ministeriële Commissie Omgevingsrecht plaats. Hierbij ontvangt u de geannoteerde agenda.

Agendapunt 1: Opening en mededelingen

Op 2 juni heeft een informeel bestuurlijk diner met de koepels plaatsgevonden over de omgevingswet. De sfeer was goed. Er is brede steun en waardering vanuit IPO, VNG en de UvW. IPO en de UvW hebben eigenlijk geen punten meer. De VNG bracht nog wel 2 punten in. Het zogenaamde instructiebesluit en bestuurlijke afwegingsruimte.

U kunt hierbij het volgende aangeven:

► Onlangs is op basis van het ontwerp wetsvoorstel gesproken met IPO, VNG en de UvW. Er is groot draagvlak bij de koepels voor de stelselherziening. De VNG wil graag snel meer inzicht in de vormgeving van de bestuurlijke afwegingsruimte. Dit komt vooral aan de orde bij de uitvoeringsregelgeving onder de Omgevingswet. Daar zullen we de koepels nauw bij betrekken. Verder heeft de VNG moeite met het zogenaamde instructiebesluit. Ik zal hier bij het wetsvoorstel zelf op terugkomen.

Agendapunt 2: Wetsvoorstel Omgevingswet

De Minister-president zal u als eerste het woord geven. U kunt hierbij het volgende weergeven:

► Ik vind dit een heel bijzonder moment. We staan op het punt om een belangrijke mijlpaal te bereiken.

- Met het indienen van het wetsvoorstel geven we invulling aan een belangrijke hervorming uit het regeerakkoord. Dat hebben we samen bereikt.
- Het was en is een bijzonder proces dat wij samen zijn ingegaan.
- We zijn gestart vanuit de eigen wetgevingstradities die de verschillende departementen, en ook de verschillende onderdelen binnen IenM, hebben. Bij de start waren dan ook veel mensen die dachten dat dit niet zou lukken.

- Ik heb altijd in dit proces geloofd door er vanuit te blijven gaan voor wie we dit allemaal doen. Namelijk de burgers en bedrijven.
- In het eindbeeld van de Omgevingswet komen alle verschillende wetten samen. We gaan van 35 wetten met 4700 artikelen, naar 1 wet met 349 artikelen. Nu integreren we (delen) van 25 wetten en 60 AMvB's.
- Het is een bijzonder proces door continu het evenwicht te bewaren tussen vereenvoudiging en verbetering.
- We hadden een wet kunnen maken die alleen maar vereenvoudigt, maar waarbij de kwaliteit van de leefomgeving onvoldoende in acht wordt genomen.
- Een dergelijke wet had nooit voldoende draagvlak gehad. Andersom had ook niet gewerkt.
- Het continu balanceren tussen eenvoudiger en beter heeft geleid tot het grote maatschappelijke draagvlak dat we nu hebben. Zowel bij de bestuurlijke koepels als het bedrijfsleven.
- Hierbij heeft ook het totstandkomingsproces geholpen.
- De goede onderlinge samenwerking tussen de departementen;
- De samenwerking met de partijen daarbuiten: de koepels zijn intensief betrokken.
- en de interdepartementale programmadirectie met vertegenwoordigers van gemeenten en provincies.
- Ik ben trots op deze samenwerking. En deze zetten we ook voort om de 60 AMvB's die we nu hebben te vereenvoudigen en verbeteren en terug te brengen naar 4.

De minister-president zal u vragen om terug te komen op uw mededeling bij de opening dat de VNG bezwaren heeft ten aanzien van het instructiebesluit.

U kunt het volgende aangeven:

- De VNG heeft een dringend verzoek gedaan om de reikwijdte van het instructiebesluit nader in te kaderen.
- Besloten is om aan dit verzoek tegemoet te komen.
- In het huidige voorstel is gekozen om de instructiebevoegdheid over de hele breedte van de medebewindstaken in het wetsvoorstel te laten gelden.
- Het voorstel is om de reikwijdte van het instructiebesluit weer terug te brengen tot de huidige situatie in het omgevingsrecht (het gaat om de huidige pro-actieve aanwijzingsbevoegdheden uit de Wro, de Waterwet en de Monumenten wet 1988).
- Met dit voorstel blijft de bevoegdheid dus gelijk aan de huidige situatie.
- Verbreding kwam vooral voort vanuit de systeemgedachte van de wet om, waar mogelijk, alles uniform te regelen.
- Gaat de MCO akkoord met aanpassing van het wetsvoorstel op dit punt, voordat deze via de koning naar de Tweede Kamer gaat?

Toelichting:

De VNG heeft nog steeds moeite met het zgn. instructiebesluit. Zij vindt dat er voldoende andere instrumenten zijn om vanuit rijk of provincie aan gemeenten een pro-actieve aanwijzing te geven en is van mening dat het instructiebesluit uit de wet moet worden geschrapt. Vooral de breedte van het instructiebesluit vindt de VNG lastig te verkopen aan haar achterban. De UvW kan leven met het instructiebesluit (als voortzetting van de Waterwet), maar heeft ook aarzelingen bij de verbreding. Het IPO is voorstander van het voorgestelde instructiebesluit. In het overleg is met de koepels afgesproken dat er vanuit IenM een nadere onderbouwing komt van het instructiebesluit, weging van alternatieven en mogelijke inkadering. Dit heeft geleid tot bijgevoegde notitie met als conclusie dat het instructiebesluit als instrument noodzakelijk is, er geen reële alternatieven zijn, maar dat het instrument wel nader ingekaderd kan worden. Dit gaat enigszins ten koste van de eenvoud van het instrument, maar is acceptabel en vergroot het interbestuurlijke draagvlak (lees: hiermee heeft de VNG geen punt meer).

Op het moment van dit schrijven hebben de koepels nog niet formeel bestuurlijk gereageerd op dit voorstel. De verwachting is dat het IPO en de UvW dit zullen doen. Voor de VNG is dit nog wat meer onzeker.

Voorstel verdere bespreking

In de MCO van 8 april jl. zijn de belangrijkste politieke beslispunten geaccordeerd. Verwerking hiervan en de vele aanvullende reacties van andere departementen en koepels gaven geen aanleiding tot extra beslispunten voor deze MCO. In de stuurgroep is daarom afgesproken om het wetsvoorstel en bijbehorende documenten (Nader Rapport, Memorie van Toelichting, financiële effectberekening) zonder nadere besprekpunten voor te leggen aan de MCO. Afgesproken is het gesprek in de MCO te benutten om de kansen en aandachtspunten richting de parlementaire behandeling voor de specifieke domeinen, en de gevoelens van de politieke achterbannen te inventariseren en te bespreken.

De minister-president zal het voorstel voor wijze van bespreking inbrengen.

Voorstel inbreng:

Kans:

- Ik zie de integrale benadering van de fysieke leefomgeving als kans om ontwikkelingen mogelijk te maken, maar ook als kans om kwetsbare belangen goed te beschermen.
- Ik zie de brede toepassing van de Elverding werkwijze bij projecten in het gehele fysieke domein (dus niet alleen infrastructuur) als grote kans.
 - Snellere besluitvorming door verkorting van procedures, maar net zo belangrijk participatie aan de voorkant en zorgen dat alle belangen goed aan de voorkant in het proces zitten.
 - Niet alleen sneller dus, maar ook beter. Dat is voor mij een belangrijk winstpunt van de wet.

Aandachtspunt:

- Wij gaan uit van vertrouwen en een samenhangende benadering van de leefomgeving.
 - Bij het parlementaire traject moeten we dit met elkaar vasthouden.
 - Iedereen is voor vertrouwen, maar wantrouwt de ander is mij in dit traject wel duidelijk geworden.
 - Iedereen is voor samenhang, vereenvoudiging en harmonisatie, maar vindt zijn of haar terrein toch net wat bijzonderder en vindt dat daarvoor een uitzonderingspositie moet komen.
 - Ik heb jullie nodig om deze lijn van het wetsvoorstel vast te houden in de Kamer en zo min mogelijk sectorale punten/moties te ondersteunen.
 - Anders hebben we een goed wetsvoorstel, maar krijgen we straks toch weer uitzonderingen voor deelbelangen.
 - We hebben deze wet met elkaar gemaakt en moeten ook in de kamer samen ervoor zorgen dat we deze wet overeind houden.
 - Ieder blijft immers inhoudelijk verantwoordelijk voor zijn of haar terrein.
- Met de Omgevingswet zetten we als rijk een belangrijke stap om integraal samen te werken en dat ook naar het veld toe uit te dragen.
 - Ik zie het als een uitdaging om gezamenlijk de ingezette lijn van de Omgevingswet vast te houden bij de uitwerking van de uitvoeringsregelgeving.

- De uitvoeringsregelgeving omvat de regels waar naar verwachting de meeste maatschappelijke winst te behalen is.
- Het gaat om ruim 60 AMvB's die teruggebracht worden naar 4 AMvB's. Dat is veel.
- Kortom, we hebben een eerste belangrijke stap gezet, maar we hebben er nog een aantal te gaan.

Bijlagen wetsvoorstel

Eén van de bijlagen van het wetsvoorstel betreft de financiële effectenberekening. Mogelijk wordt een vraag gesteld over de berekende opbrengsten van de wet (de berekende besparing van de Omgevingswet is € 50 mln. per jaar. Eerder is een besparing van 650 mln per jaar voor de gehele stelselherziening genoemd).

Mocht hier naar gevraagd worden dan kunt u het volgende meegeven:

- De grootste besparing wordt verwacht in de aanpassing van de uitvoeringsregelgeving.
- Daarnaast zijn de moderniseringstrajecten (zoals die van het Activiteitenbesluit) die nu lopen niet meegenomen in de berekening, terwijl deze wel bijdragen aan de stelselherziening van het omgevingsrecht.

Agendapunt 3: Kamerbrief Stelselwijziging Omgevingsrecht

Beslispunt: De Ministeriële Commissie wordt gevraagd akkoord te gaan met verzending van de brief aan de Tweede Kamer tegelijk met indiening van het wetsvoorstel Omgevingswet

- U kunt aangeven dat de brief de TK voldoende input moet geven om de Omgevingswet in behandeling te nemen.
- De brief wordt na akkoord van de MCO tegelijk met het wetsvoorstel naar de TK gezonden.
 - Het voorstel is om eind 2014 een tweede brief te sturen, waarin dieper inhoudelijk wordt ingegaan op de uitvoeringsregelgeving.
 - De MCO wordt gevraagd akkoord te gaan met verzending van de brief.

Standpunt domeinen:

Er worden geen opmerkingen verwacht.

Agendapunt 4: Hamerpunten uitvoeringsregelgeving

Er zijn 6 hamerpunten. Over deze punten is reeds akkoord bereikt met de domeinen. Deze worden dan ook niet besproken in de MCO.

Rondvraag en sluiting

--

Minister

cc Staatssecretaris

**Directoraat-Generaal
Milieu en Internationaal**
Programmadirectie Eenvoudig
Beter
Plesmanweg 1-6
Den Haag
Postbus 20904
2500 EX Den Haag

Contactpersoon

5.1.2e

T 070 5.1.2e
M 06- 5.1.2e
5.1.2e @minienm.nl

Datum

3 juni 2014

Kenmerk

IENM/BSK-2014/125120

gespreksnota

Annotatie Ministeriële Commissie Omgevingsrecht 10
juni 2014

Op 10 juni vindt de Ministeriële Commissie Omgevingsrecht plaats. Hierbij ontvangt u de geannoteerde agenda.

Agendapunt 1: Opening en mededelingen

Op 2 juni heeft een informeel bestuurlijk diner met de koepels plaatsgevonden over de omgevingswet. De sfeer was goed. Er is brede steun en waardering vanuit IPO, VNG en de UvW. IPO en de UvW hebben eigenlijk geen punten meer. De VNG bracht nog wel 2 punten in. Het zogenaamde instructiebesluit en bestuurlijke afwegingsruimte.

U kunt hierbij het volgende aangeven:

► Onlangs is op basis van het ontwerp wetsvoorstel gesproken met IPO, VNG en de UvW. Er is groot draagvlak bij de koepels voor de stelselherziening. De VNG wil graag snel meer inzicht in de vormgeving van de bestuurlijke afwegingsruimte. Dit komt vooral aan de orde bij de uitvoeringsregelgeving onder de Omgevingswet. Daar zullen we de koepels nauw bij betrekken. Verder heeft de VNG moeite met het zogenaamde instructiebesluit. Ik zal hier bij het wetsvoorstel zelf op terugkomen.

Agendapunt 2: Wetsvoorstel Omgevingswet

De Minister-president zal u als eerste het woord geven. U kunt hierbij het volgende weergeven:

- Ik vind dit een heel bijzonder moment. We staan op het punt om een belangrijke mijlpaal te bereiken.
- Met het indienen van het wetsvoorstel geven we invulling aan een belangrijke hervorming uit het regeerakkoord. Dat hebben we samen bereikt.
 - Het was en is een bijzonder proces dat wij samen zijn ingegaan.
 - We zijn gestart vanuit de eigen wetgevingstradities die de verschillende departementen, en ook de verschillende onderdelen binnen IenM, hebben. Bij de start waren dan ook veel mensen die dachten dat dit niet zou lukken.

0184

Op het moment van dit schrijven hebben de koepels nog niet formeel bestuurlijk gereageerd op dit voorstel. De verwachting is dat het IPO en de UvW dit zullen doen. Voor de VNG is dit nog wat meer onzeker.

Voorstel verdere bespreking

In de MCO van 8 april jl. zijn de belangrijkste politieke beslispunten geaccordeerd. Verwerking hiervan en de vele aanvullende reacties van andere departementen en koepels gaven geen aanleiding tot extra beslispunten voor deze MCO. In de stuurgroep is daarom afgesproken om het wetsvoorstel en bijbehorende documenten (Nader Rapport, Memorie van Toelichting, financiële effectberekening) zonder nadere besprekpunten voor te leggen aan de MCO. Afgesproken is het gesprek in de MCO te benutten om de kansen en aandachtspunten richting de parlementaire behandeling voor de specifieke domeinen, en de gevoelens van de politieke achterbannen te inventariseren en te bespreken.

De minister-president zal het voorstel voor wijze van bespreking inbrengen.

Voorstel inbreng:

Kans:

► Ik zie de integrale benadering van de fysieke leefomgeving als kans om ontwikkelingen mogelijk te maken, maar ook als kans om kwetsbare belangen goed te beschermen.

► Ik zie de brede toepassing van de Elverding werkwijze bij projecten in het gehele fysieke domein (dus niet alleen infrastructuur) als grote kans.

- Snellere besluitvorming door verkorting van procedures, maar net zo belangrijk participatie aan de voorkant en zorgen dat alle belangen goed aan de voorkant in het proces zitten.
- Niet alleen sneller dus, maar ook beter. Dat is voor mij een belangrijk winstpunt van de wet.

Aandachtspunt:

► Wij gaan uit van vertrouwen en een samenhangende benadering van de leefomgeving.

- Bij het parlementaire traject moeten we dit met elkaar vasthouden.
- Iedereen is voor vertrouwen, maar wantrouwt de ander is mij in dit traject wel duidelijk geworden.
- Iedereen is voor samenhang, vereenvoudiging en harmonisatie, maar vindt zijn of haar terrein toch net wat bijzonderder en vindt dat daarvoor een uitzonderingspositie moet komen.
- Ik heb jullie nodig om deze lijn van het wetsvoorstel vast te houden in de Kamer en zo min mogelijk sectorale punten/moties te ondersteunen.
- Anders hebben we een goed wetsvoorstel, maar krijgen we straks toch weer uitzonderingen voor deelbelangen.
- We hebben deze wet met elkaar gemaakt en moeten ook in de kamer samen ervoor zorgen dat we deze wet overeind houden.
- Ieder blijft immers inhoudelijk verantwoordelijk voor zijn of haar terrein.

► Met de Omgevingswet zetten we als rijk een belangrijke stap om integraal samen te werken en dat ook naar het veld toe uit te dragen.

- Ik zie het als een uitdaging om gezamenlijk de ingezette lijn van de Omgevingswet vast te houden bij de uitwerking van de uitvoeringsregelgeving.

- De uitvoeringsregelgeving omvat de regels waar naar verwachting de meeste maatschappelijke winst te behalen is.
- Het gaat om ruim 60 AMvB's die teruggebracht worden naar 4 AMvB's. Dat is veel.
- Kortom, we hebben een eerste belangrijke stap gezet, maar we hebben er nog een aantal te gaan.

Bijlagen wetsvoorstel

Eén van de bijlagen van het wetsvoorstel betreft de financiële effectenberekening. Mogelijk wordt een vraag gesteld over de berekende opbrengsten van de wet (de berekende besparing van de Omgevingswet is € 50 mln. per jaar. Eerder is een besparing van 650 mln per jaar voor de gehele stelselherziening genoemd).

Mocht hier naar gevraagd worden dan kunt u het volgende meegeven:

- De grootste besparing wordt verwacht in de aanpassing van de uitvoeringsregelgeving.
- Daarnaast zijn de moderniseringstrajecten (zoals die van het Activiteitenbesluit) die nu lopen niet meegenomen in de berekening, terwijl deze wel bijdragen aan de stelselherziening van het omgevingsrecht.

Agendapunt 3: Kamerbrief Stelselwijziging Omgevingsrecht

Beslispunt: De Ministeriële Commissie wordt gevraagd akkoord te gaan met verzending van de brief aan de Tweede Kamer tegelijk met indiening van het wetsvoorstel Omgevingswet

► U kunt aangeven dat de brief de TK voldoende input moet geven om de Omgevingswet in behandeling te nemen.

- De brief wordt na akkoord van de MCO tegelijk met het wetsvoorstel naar de TK gezonden.
- Het voorstel is om eind 2014 een tweede brief te sturen, waarin dieper inhoudelijk wordt ingegaan op de uitvoeringsregelgeving.
- De MCO wordt gevraagd akkoord te gaan met verzending van de brief.

Standpunt domeinen:

Er worden geen opmerkingen verwacht.

Agendapunt 4: Hamerpunten uitvoeringsregelgeving

Er zijn 6 hamerpunten. Over deze punten is reeds akkoord bereikt met de domeinen. Deze worden dan ook niet besproken in de MCO.

Rondvraag en sluiting

--

Staatssecretaris

Cc Minister

INKOMEND
UITGAAND

REG.NR. BSK-2014/126101
(niet in TEH)
004584 05.06.14 10:00

gespreksnota

Bestuurskern

DG Milieu en Internationaal
Prog. directie Eenvoudig
Beter
Plesmanweg 1-6
Den Haag
Postbus 20904
2500 EX Den Haag

Contactpersoon

5.1.2e

Eenvoudig

Beter

T 070- 5.1.2e

M +31(0)6 5.1.2e

5.1.2e @minienm.nl

Datum

10 juni 2014

Kenmerk

IENM/BSK-2014/126101

Annotatie MCO 10 juni 2014

Op 10 juni vindt de Ministeriële Commissie Omgevingsrecht plaats. Hierbij ontvangt u de geannoteerde agenda.

Agendapunt 1: Opening en mededelingen

Geen mededelingen

Agendapunt 2: Wetsvoorstel Omgevingswet

Voorstel bespreking

In de MCO van 8 april jl. zijn de belangrijkste politieke beslispunten geaccordeerd. Verwerking hiervan en de vele aanvullende reacties van andere departementen en koepels gaven geen aanleiding tot extra beslispunten voor deze MCO. In de stuurgroep is daarom afgesproken om het wetsvoorstel en bijbehorende documenten (Nader Rapport, Memorie van Toelichting, financiële effectberekening) zonder nadere besprekpunten voor te leggen aan de MCO.

Het gesprek in de MCO kan worden benut om de kansen en aandachtspunten richting de parlementaire behandeling voor de specifieke domeinen, en de gevoelens van de politieke achterbannen te inventariseren en te bespreken. De minister-president zal het voorstel voor wijze van bespreking inbrengen.

Voorstel inbreng:

Kans:

- Ik zie als kans voor mijn milieudossier dat vroeg in het proces de milieu-aspecten worden meegenomen, in plaats van aan de achterkant waardoor het vaak als hindermacht wordt gezien.
- Het milieu hangt nauw samen met andere activiteiten in de leefomgeving. De Omgevingswet versterkt die samenhang. Zowel in wetgeving, beleid als in de uitvoering.
- In april heb ik mijn brief over modernisering van het milieubeleid aan de TK gezonden.
- De modernisering van het milieubeleid en de stelselherziening omgevingsrecht

paraaf

5.1.2e

5.1.2e

versterken elkaar.

- Beide gaan uit van de dynamiek in de samenleving, van verbetering van de kwaliteit van de leefomgeving, en van vertrouwen in initiatiefnemers en andere overheden.
- Maar ook toezicht en professionele handhaving als dit vertrouwen wordt beschaamd.

Aandachtspunten:

- ▶ Het bieden van meer flexibiliteit mag niet ten koste gaan van het beschermingsniveau.
- Normen worden vastgesteld met een reden. Ik vind het dan ook belangrijk dat wordt vastgehouden aan deze normen.
- Daarnaast staat correcte (her)implementatie van Europese richtlijnen buiten kijf: flexibiliteit in normstelling mag niet strijdig zijn met Europese regelgeving.
- ▶ De stelselherziening staat of valt bij dat gemeenten er goed mee kunnen werken. Ik maak me zorgen of zij daartoe in staat zijn.
- Ik wil dan ook het belang benadrukken van de omgevingsdiensten die moeten zorgdragen voor een goede uitvoering en handhaving van het stelsel. En daarmee het belang om die rol juridisch te verankeren.
- Momenteel ligt het wetsvoorstel VTH (vergunning, toezicht en handhaving) in de Tweede Kamer. Ik zie grote gevoeligheden rond dit dossier, vooral als het gaat om de omgevingsdiensten.
- Zoals ik zojuist aangaf is de doorwerking van dit wetsvoorstel van belang voor de Omgevingswet.
- Het is daarom belangrijk dat dit wetsvoorstel in de Tweede Kamer wordt gesteund, zodat de wet per 1-01-15 inwerking kan treden.
- ▶ Ik wil aandacht vragen voor een goede *implementatie* van de Omgevingswet. Het halen van de doelstellingen van de stelselherziening staat of valt bij dat gemeenten en provincies met de wet kunnen werken.
- Dit vraagt om een stevig implementatietraject.
- Dit gaat wat mij betreft verder dan voldoende kennis rond de wetgeving; het gaat ook over bijvoorbeeld bestuurlijke lef en daadkracht. Hiervoor moet in het implementatietraject voldoende aandacht zijn.

Agendapunt 3: Kamerbrief Stelselwijziging Omgevingsrecht

Beslispunt: De Ministeriële Commissie wordt gevraagd akkoord te gaan met verzending van de brief aan de Tweede Kamer tegelijk met indiening van het wetsvoorstel Omgevingswet

Toelichting:

De brief moet de TK voldoende input geven om de Omgevingswet in behandeling te nemen. Daarom wordt in de brief het proces nader geschetst.

De brief wordt na akkoord van de MCO tegelijk met het wetsvoorstel naar de TK gezonden. Het voorstel is om eind 2014 een tweede brief te sturen, waarin dieper inhoudelijk wordt ingegaan op de uitvoeringsregelgeving.

De MCO wordt gevraagd akkoord te gaan met verzending van de brief.

- ▶ U kunt aangeven dat u de brief ondersteunt.

Standpunt domeinen:

Er worden geen opmerkingen verwacht.

Agendapunt 4: Hamerpunten uitvoeringsregelgeving

Er zijn 6 hamerpunten. Over deze punten is reeds akkoord bereikt met de domeinen. Deze worden dan ook niet besproken in de MCO.

Rondvraag en sluiting

--

5.1.2e

5.2.1, 5.1.2i

5.2.1, 5.1.2]

5.2.1, 5.1.2i

Ministeriële Commissie Omgevingswet

Shared Services

Organisatie

HRM

Rijkstrainees

Plesmanweg 1-6

Den Haag

Contactpersoon

5.1.2e

M +31(0)6 5.1.2e

5.1.2e @minienm.nl

Datum

2 juni 2014

Kenmerk

IENM/BSK-2014/124004

Beschikbaarheid stukken wetsvoorstel Omgevingswet

Het wetsvoorstel Omgevingswet, de memorie van toelichting, de artikelsgewijze toelichting, het nader rapport en de financiële onderbouwing liggen als hamerstuk voor in deze MCO. In de gebruikelijke papieren procedure zouden deze stukken in veelvoud aan alle ministeries worden gestuurd.

In de ambtelijke stuurgroep Omgevingsrecht hebben de departementen gevraagd om deze stukken niet fysiek rond te sturen, maar als digitale versie met revisies ten opzichte van de laatste ambtelijke versie. In overleg met het ministerie van AZ is gekozen de papieren verspreiding ten behoeve van de MCO te beperken tot het nader rapport. Dit scheelt ca 57.000 pagina's papier.

Papieren versies van de documenten (wetsvoorstel, memorie van toelichting, artikelsgewijze toelichting en de financiële onderbouwing) zijn op aanvraag vanzelfsprekend beschikbaar bij de programmadirectie Eenvoudig Beter van het ministerie van IenM.

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

Reeds openbaar

5.2.1, 5.1.2i

5.2.1, 5.1.2i

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

5.2.1, 5.1.2i

5.2.1, 5.1.2i

Ministeriële Commissie Omgevingsrecht

**Directoraat-Generaal
Milieu en Internationaal**
Programmadirectie
Eenvoudig Beter
Plesmanweg 1-6
Postbus 20904
2500 EX Den Haag

Contactpersoon
5.1.2e
06 5.1.2e

Datum
3 juni 2014

Kenmerk
IENM/BSK-2014/124214

Betreft: Hamerpunten uitvoeringsregelgeving

Hamerpunt 1: Mer procedure

Vanwege het vervallen van drempels in het kader van de mer-beoordeling en vanwege de generieke aanwijzing van plan-mer(beoordelings)plichtige plannen op wetsniveau is het voorstel om de bestaande twee lijsten met projecten waarvoor de mer-(beoordelings)plicht geldt te integreren tot één lijst.

Hamerpunt 2: Gewijzigde mer-richtlijn

Voorstel is om de gewijzigde mer-richtlijn - die in mei van dit jaar in werking treedt en op 17 mei 2017 moet zijn geïmplementeerd - in het Omgevingsbesluit mee te nemen (in plaats van de huidige, aflopende richtlijn). Vooruitlopend op de inwerkingtreding van de stelselherziening heeft de implementatie van de richtlijn plaats in de Wet milieubeheer, de politieke discussie dus ook.

Hamerpunt 3: Grondexploitatie

Voorstel is om:

a. onderscheid te maken tussen kostensoorten waarbij de grondexploitatieregeling van hoofdstuk 12 van de Omgevingswet van toepassing is en bijkomende kosten; dit zal leiden tot een vermindering van het aantal gevallen waarin exploitatieregels of exploitatievoorschriften nodig zijn; daardoor dalen de bestuurlijke lasten en administratieve lasten voor het bedrijfsleven.

b. de lijst van kruimelgevallen waarin geen exploitatieregels of exploitatievoorschriften aan de orde zijn niet uit te breiden, tenzij de VNG nog met een voorstel komt. De bestaande kruimellijst functioneert goed en zal worden voortgezet. Omdat uitbreiding zal leiden tot lastendaling wordt de VNG nog eenmaal verzocht om met voorstellen voor of aanpassing van de kruimellijst te komen.

Bij de verdere uitwerking vindt afstemming plaats met de commissie Besluit begroting en verantwoording (BBV), zodat het aansluit bij de uitgangspunten van het BBV.

Hamerpunt 4. Verschuiving vergunningplichtige gevallen naar algemene regels

Voorstel is om:

a. onderdelen van de volgende vergunningplichten als kansrijk aan te merken voor een verschuiving naar algemene regels: de Bouwactiviteit, Brandveilig gebruiksactiviteit, Milieubelastende activiteit, Lozingsactiviteit op een oppervlaktewaterlichaam, Wateronttrekkingsactiviteit, Beperkingengebiedactiviteit m.b.t. een weg met de daarbij behorende kunstwerken, Beperkingengebiedactiviteit m.b.t. een waterstaatswerk en Beperkingengebiedactiviteit m.b.t. een (hoofd)spoorweg. Na instemming met deze hoofdrichting, zal nader worden bepaald (ook in aantallen) welke specifieke vergunningplichten worden vervangen door algemene regels. Uitvoerbaarheid, handhaafbaarheid en doelmatigheid zijn van belang bij de nadere selectie.

b. de huidige vergunningplicht in essentie te handhaven voor de Rijksmonumentenactiviteit, Stortingsactiviteit op zee, Ontgrondingsactiviteit, Mijnbouwactiviteit, Beperkingengebiedactiviteit m.b.t. een luchthaven, Beperkingengebiedactiviteit m.b.t. een installatie in een nat waterstaatswerk. Naar de Natura 2000-activiteit en Flora- en Fauna-activiteit zal nog worden gekeken bij de inpassing van de Wet natuurbescherming in de Omgevingswet.

Hamerpunt 5. Beslisregels, motiveringseisen en overlegverplichtingen

Voorstel is om de volgende uitgangspunten te hanteren bij de nadere uitwerking:

a. de variëteit aan beslisregels die zich richten tot uitvoerende bestuursorganen terug te brengen van tientallen tot een overzichtelijk aantal.

b. overlegverplichtingen in beginsel niet op te nemen in de uitvoeringsregelgeving. Inhoudelijke beslisregels zijn een beter alternatief.

c. huidige motiveringseisen kritisch te bezien aan de hand van het IAK en het Sturend Kader en deze zo mogelijk om te zetten in beslisregels; afzonderlijke motiveringseisen alleen in de uitvoeringsregelgeving op te nemen wanneer inhoudelijke beslisregels een te zwaar middel zijn of als het nodig is voor een goede implementatie van EU regelgeving.

Hamerpunt 6. Aanpassing Awb in relatie tot digitaal stelsel Omgevingswet

BZK en VenJ zorgen voor de wijziging van de Awb en het doorvoeren van de wijziging in Gemeentewet en Provinciewet voor de inwerkingtreding van de Omgevingswet.

Het gaat om:

- De mogelijkheid of het recht van burger en bedrijf schriftelijk verkeer met de overheid langs digitale weg te laten plaatsvinden.
- Benodigde aanpassingen rond digitale bekendmaking en kennisgeving.

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, def: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-156.html>

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

5.1.2i, 5.2.1, definitieve versie openbaar, vindplaats bij opmerkingen

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar

reeds openbaar